

Jūratė MICEVIČIŪTĖ

Netikro misticizmo atpažinimo ir vertinimo kriterijai katalikų teologijoje

SANTRAUKA. Katalikybėje mistika (tiesioginė Dievo patirtis) laikoma aukščiausia tikėjimo gyvenimo forma. Tad nuo pradžių teko atskirti tikrąją mistiką ir ja grindžiamą pasaulėžiūrą (misticizmą) nuo netikrųjų. Nuo XIX a. ši problema persikėlė ir į naujųjų religinių judėjimų bei sekuliarias meno, politikos ir net mokslo erdves. Katalikų Bažnyčia per polemikos su eretikais šimtmečius apibrėžė, kas jai yra tikroji mistika – mistinės patirties struktūrą, būdingus bruožus, vaisius ir vengtinus kraštutinumus. Nors kai kurie punktai sutampa su vadinamuoju universalioju (sekuliariuoju) mistikos apibrėžimu, katalikiškoji samprata pateikia daug išsamesnį mistinės patirties skyrimo ir vertinimo kriterijų rinkinį.

RAKTAŽODŽIAI: mistika, netikras misticizmas, šv. Kryžiaus Jonas, šv. Jėzaus Teresė.

Įvadas

Perspėjimai „dėl didelės netikro misticizmo bangos grėsmės“¹ dažniausiai pasigirsta kilus susirūpinimui dėl etinių ir socialinių jo implikacijų. Dar 1902 m. religijos psichologijos kūrėjas Williamas Jamesas pastebėjo, kad „mistinės būsenos (...) turi absoliutų autoritetą individui“, „neigia nemistinės, arba racionalios, sąmonės“ kriterijus ir nors iš principo jos neverčia „kitų nekritiškai priimti tai, ko jie patys nepatyrė“², gali pastūmėti

¹ Netikras misticizmas suvešėjo, nes „pasauliui atsidūrus didžiausioje sumaištyje, aiškiaregiai tampa orakulais. Panika, kaip ir bet kuri kita aistra, aptemdo žmogaus protą, ir jis džiaugiasi dingstimi rasti prieglobstį nuo visko, kas glumina, paaiškindamas tai „antgamtiniais dalykais“ (...) Šiuolaikiniame pasaulyje netikras misticizmas žymiai pavojingesnis už racionalizmą. Dabar daug lengviau žaisti žmonių emocijomis pasitelkus tokią politinę terminologiją, kuri skamba religingai, nei tokią, kuri skamba moksliskai“ (Thomas Merton, *Kopimas į tiesą*, iš anglų k. vertė Rasa Tuskenytė (Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2012), 21). Dėl pseudodvasinių pasiūlymų grėsmės perspėja ir popiežius Pranciškus: „Šiandien šie apgaulingi pasiūlymai suvedžioja daugelio krikščionių širdis jiems to nė nepastebint“ (*Gaudete*, 35). Tai – rūpestis, kuris Bažnyčią lydi nuo pirmųjų bendruomenių laikų (plg. Kol 2, 16–23).

² William James, *The varieties of religious experience: a Study in Human Nature* (Adelaide: University of Adelaide, 2009), 321, ebooks.adelaide.edu.au/j/james/william/varieties/complete.html.

subjektą paminti moralės normas, o kartais ir patraukti paskui save kitus. Dėl to sena teologinių diskusijų tema dabar traukia ir sekularius tyrinėtojus: kaip atskirti „mistiką nuo pseudomistikos“, „mistinę patirtį, mistinį, juslėms nepriklausantį fenomeną nuo sužadintos (isp. *alterado*) sąmonės būsenos“, „mistiką nuo beprotybės“³.

Šiuos klausimus ima kelti ir naujieji religiniai judėjimai, nors patys susiformavo ieškant patyrimo laisvės ir protestuojant prieš tradicinių teologijų rėmus⁴. Dar keičiau, kai dėl netikro misticizmo susirūpina mokslininkai, perspėjantys dėl klaidinančio sąvokos taikymo, pavyzdžiui, interpretuojant kvantinės fizikos atradimus⁵. Be to, viešojoje erdvėje sąvoka, ištraukta iš ją grindžiančios religijos erdvės, neatsakingai taikoma kalbant apie meno, politikos, seksualumo „mistiką“.

Daugeliui klaidinančių vartosenų atmesti pakanka bendriausio mistikos apibrėžimo: „tikėjimas paslaptینگomis antgamtinėmis jėgomis, su kuriomis žmogus gali tiesiogiai bendrauti“, kalbant perkeltine prasme, „kažkas paslaptinga, neišaiškinama“; misticizmas – tai mistika pagrįsta pasaulėžiūra⁶. Tačiau dar lieka daug atvejų, kai individas teigia patyręs susitikimą su „antgamtinėmis jėgomis“ – tam įvertinti prireiks išsamesnio apibrėžimo.

Tenka pripažinti, kad tik konkrečios dvasingumo tradicijos kontekstas leidžia vertinti patirties tikrumą ne vien pagal išorines jo apraiškas, bet ir pagal turinį⁷. Vadinas, tik ši prieiga yra pakankamai pagrįsta, nes „neegzistuoja abstrakti mistika, nepriklausanti kokiai nors sistema. Mistikas, kuris būtų savo religijos anarchistas, tėra pagrindo neturintis išradimas. Didieji mistikai buvo entuziastingi savos religijos atstovai. Neįmanoma kalbėti apie universalią mistiką.“⁸ Tad toliau apsvarstysime katalikų teologi-

³ Julia Yúfera Pérez, „Mística y ética. Deconstrucción del sujeto moral a partir de la experiencia mística“ (daktaro disertacija, Barcelonos universitetas, 2017, diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/117364), 56.

⁴ Pavyzdžiui, transpersonalinės psichologijos studentas ima ieškoti kriterijų atskirti tikrąjį misticizmą, tai yra „tikrą dvasinį meną [praktikuojančią] bendruomenę nuo pavojingos sektos, suvokiant, kad svarbiausia yra formuoti asmenis, pajėgius rinktis ir prisiimti atsakomybę už [pasirinktus] kelius ir savo veiksmų pasekmes“ (Alberto A. Keim, „La falsa espiritualidad: Un tema trascendental, y un mensaje de esperanza, en un mundo de cambios“, *Cuadernos de Neuropsicología*, I/ 3 (2007), 245), kaip prieš šimtą metų matematikas ir ezoterikas René Guenón (*Aperçus sur l'Initiation*. Paris: Éditions Traditionnelles, 1946) ėmėsi tos pačios užduoties siekdamas atskirti „tikruosius ir tariamus mokytojus“.

⁵ Pavyzdžiui, minimas „kvantinis misticizmas“, kai „ieškoma sintezės tarp intuityvaus suvokimo, būdingo rytietiškių filosofijų mistikai, ir šiuolaikinės fizikos, siekiant ją paversti optimaliu keliu į gilesnį tikrovės supratimą“ (Rafael A. Alemañ, „Misticismo cuántico“, *El escéptico*, 31–33 (2012), 90). Mokslo srityje vietoje žodžio „mistinis“ vis dažniau linkstama vartoti žodį „kvantinis“, kai aprašomas reiškinys atrodo paslaptingas, nepaklūstantis įprastos logikos ir/ar fizikos taisyklėms, – perspėja ankstesnės citatos autorius. Pavyzdžiui, internete gausu tekstų apie „kvantinę psichologiją“, „kvantinę ateitį“ ir t. t.

⁶ [lkiis.lki.lt/dabartinis, žiūrėta 2020 04 29](http://lkiis.lki.lt/dabartinis_ziureta_2020_04_29).

⁷ Iš straipsnio įvade pateiktų trijų J. Yufera'os perskyrų, pirmosios dvi neturi jokio objektyvaus mokslinio pagrindo dėl to, kad mistinės patirties objektas įvardijamas kaip antgamtinis, tai yra kokybiškai skirtingas nuo šio pasaulio objektų, prieinamų mokslo įrankiams. Tik trečioji perskyra (tarp mistikos ir beprotybės) gali būti pagrindžiama moksliskai, nes iš vienos pusės remiasi daugiau ar mažiau objektyviai registruotų ligos simptomų rinkiniu, leidžiančiu apibrėžti kai kurias individo papasakotas patirtis kaip „nemistines“.

⁸ Juan Martín Velasco, *El fenómeno místico* (Madrid: Trotta, 2003), 21.

jos tradicijos suformuotą mistikos ir misticizmo sampratą⁹ ir ją trumpai palyginsime su sekuliarių tyrinėtojų išvadomis.

Pirmiausia bus aptartas mistikos apibrėžimas, toliau trumpai pristatysime kovoje su eretiniais mistiniais judėjimais katalikų teologų suformuluotus perspėjimus dėl dviejų vengtinių kraštutinumų, o trečiojoje dalyje įsigilinsime į tikrosios mistinės patirties turinį (struktūrą, bruožus ir pasekmes), siekdami suformuluoti kriterijus mistinių fenomenų tikrumui įvertinti. Kai kurie iš šių kriterijų bus priimtini taip pat ir neišpažįstantiems katalikybės, tad tikimasi šiuo tekstu atverti erdvę konfesijos ribas peržengiančiai diskusijai.

I. Mistikos apibrėžimas

„Nuo XVIII a. kalbama apie mistikos saulėlydį. Tačiau esu taip dažnai prašomas pristatyti mistikos temą įvairiausiose krikščionių bendruomenėse ir daugybėje studijų centrų, kad supratau, jog mistika tebėra aktuali kaip tyrinėjimo sritis ir kaip gyvenimiškas poreikis“, – teigė Juanas Martinas Velasco, vienas žymiausių ispanakalbių mistikos tyrinėtojų¹⁰. Dažnai, ypač nereliginėje erdvėje, tikimasi, kad „de-mistifikavus dvasingumą pavyks atskleisti praktinio jo panaudojimo kasdieniame gyvenime galimybes“ siekiant vidinės darnos bei socialinių tikslų, pavyzdžiui, paskatinant moraliai elgtis ar prasmingiau gyventi išėjus į pensiją¹¹. Logiška tokio susidomėjimo pasekmė yra „begalinė sąvokų painiava“¹².

I.1. Vakaruose paplitęs mistikos apibrėžimas

Sąvoka kilo iš graikų kalbos šaknies, reiškiančios „tylėti“ ir „uždaryti“¹³, tad mistika nuo pat pradžių reiškė paslaptinę, nedaugeliui prieinamą sritį, konkrečiau – ritualinį vyksmą, vadinamąsias misterijas. Krikščionybėje pirmaisiais amžiais *mystikos* apibūdino „slaptąją prasmę“, Dievo perteikiamą Šventajame Rašte ir sakramentų apeigose.

⁹ Daugiausia remsimės šv. Kryžiaus Jono, Pijaus XI paskelbto *Doctor Mysticus*, mokymu. 1926 m. rugpjūčio 24 d. apaštališkajame laiške popiežius rašė: nors jo darbuose „nagrinėjami sudėtingi ir slapti dalykai, jie vis tiek pilni didingos dvasinės doktrinos ir gerai pritaikyti juos studijuojančiųjų supratimui, tad teisėtai gali būti vadinami tikinčiojo, ketinančio pasirinkti tobulybėn vedantį gyvenimą, vadovu“. Cituota pagal Merton, *Kopimas į tiesą*, 24. Dėl šv. Kryžiaus Jono minties griežtumo T. Mertonas, vienas iškiliausių XX a. dvasios mokytojų, jį laikė „saugiausiu“ mistiku.

¹⁰ „El estudio de las religiones se convierte en un recurso para su mejor conocimiento y su mejor realización“, *Revista Crítica*, pokalbis, paskelbtas 2017 m. rugsėjo 24 d., www.revista-critica.es/2017/09/24/el-estudio-de-las-religiones-se-convierte-en-un-recurso-para-su-mejor-conocimiento-y-su-mejor-realizacion/.

¹¹ Keim, „La falsa espiritualidad“, 245. Paminėjome tik porą iš sekuliariųjų tyrinėtojų suformuluotų lūkesčių, atsiradusių atlikus mokslinių darbų paiešką pagal raktažodį „netikras misticizmas“. Šių lūkesčių analizė būtų atskira, ypač įdomi ir svarbi, tyrimo tema.

¹² Juan Martín Velasco, *Mística y humanismo* (Madrid: PPC, 2007), 78.

¹³ Julián de Cos, O. P., *Teología espiritual. Síntesis de fundamentos* (Salamanca, 2019), 45, <https://www.dominicos.org/estudio/recurso/teologia-espiritual/>.

„Mistiškas“ dvasine ir teologine prasme reiškia neišsakomas, slaptas krikščionybės tiesas (Origenas, Metodijus Olimpietis), gilesniašias tiesas, kurių siekiama labiau vidiniu pažinimu. V a. Marselis Ansirietis kalba apie „neišreiškiamą ir mistišką teologiją“, tai yra „gilesnį dieviškosios prigimties pažinimą“¹⁴. Šia prasme sąvoką vartojo ir Pseudo Dionisijus¹⁵, V a. pabaigoje parašęs pirmąjį mistinės teologijos veikalą: taip jis vadino slėpiningą susitikimą su Dievu, nepasiekiamą fiziniams ir intelektualiniams žmogaus gebėjimams¹⁶. Daiktavardis „mistika“ imtas vartoti ir tokias patirtis išgyvenantys įvardyti mistikais tik XVII a. pirmoje pusėje – tai reiškė, kad šiuo reiškiniu imta domėtis „iš išorės“, jis tapo tyrinėjimų objektu¹⁷.

XIX a. pabaigoje kilus susidomėjimui antropologija ir etnografija taip pat imta ieškoti „misticizmo esmės“ ir „prigimtinio misticizmo“. W. Jamesas ar H. Delacroix bandė apibrėžti mistiką „iš išorės“, per jai būdingų savybių rinkinį (neišreiškiamumas, noetinis pobūdis, praeinamumas ir pasyvumas)¹⁸. Akivaizdu, kad toks „objektyvumas“ jiems neleido žengti toliau paviršinio komparatyvizmo, ir „šiandien beveik vienbalsiai pripažįstama, kad aprašytoji misticizmo esmė egzistuoja tik tyrinėtojų galvose“¹⁹. Visgi anų tyrinėjimų išvados iki šiol sudaro populiariosios mistikos sampratos branduolį, kurį toliau trumpai pristatysime.

Wikipedijoje rašoma: „Mistika (gr. μυστικός „paslėptas, slaptas“) – filosofinis ir teologinis mokymas ir pasaulėvokos būdas, pagrįstas emocijomis, intuicija ir iracionalumu.

¹⁴ Juan Martín Velasco, *Įvadas į religijos fenomenologiją*, iš ispanų kalbos vertė Jūratė Micevičiūtė (Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2003), 19.

¹⁵ Dar vadinamas Areopagitu, nes teigė esąs šv. Pauliaus atverstas Areopago narys – žr. Apd 17, 34). E. Gilsonas yra siūlęs jį vadinti ir Dionisijumi Mistiku, išvengiant iki šiol vartotų vardų: negatyvaus (Pseudo Dionisijus) ir klaidinančio (Areopagitas), bet pasiūlymas nepriėjo. Etienne Gilson, *La filosofía en la Edad Media: desde los orígenes patristicos hasta el fin del siglo XIV*, iš prancūzų kalbos vertė Arsenio Pacios, Salvador Caballero (Madrid: Gredos, 1965), 77.

¹⁶ Cos, *Teología espiritual*, 45.

¹⁷ Martín Velasco, *El fenómeno místico*, 20. Tokia gramatinė vartoseną – kai žodis „mistinis“ vartojamas kaip pažyminy, žodžio „paslaptingas“ sinonimas – bendriausia prasme atitinka Katalikų Bažnyčios tradiciją: mistika nėra tam tikrų tiesų rinkinys, turinys, bet – paaiškinimas, kodėl žmogui jų neįmanoma patirti įprastiniu būdu, ir užuomina, kaip jas išgyventi. Katekizme žodis „mistinis“ daugiausia vartojamas slėpiniui įvardyti – kalbant apie „mistinį Kristaus kūną“ (KBK, 771, 779, 791, 809, 863, 886, 958, 973, 1119, 1396, 1416, 1474, 1477), pašvęstąsias mergeles ir našles, „mistiškai sužadėtas su Dievo Sūnumi Kristumi“ (KBK, 923), „mistines Velykas“ (KBK, 1165, Pseudo Ipolito Romiečio citata), „mistinę vakarienę“ (KBK, 1386, šv. Jono Auksaburnio citata). Tris kartus šia sąvoka nusakomas psichinis išgyvenimas: „mistinis pakilimas“ (KBK, 643, kalbant apie Jėzaus mokinių nusiteikimą po nukryžiuavimo), „mistinė vienybė“ bei „mistinis gyvenimas“ (KBK, 2014). Tik kartą – ir vien paaiškinime – užsimenama apie misticizmo turinį: „klaidingą misticizmą“, cituojant Pijaus XI enciklikos *Divini Redemptoris* perspėjimą dėl politinio mesianizmo (KBK, 676). Šis Katekizmo skyrelis svarbus čia svarstomai temai, nes apibrėžia misticizmą krikščioniško gyvenimo kontekste: „Dvasinė pažanga krypsta vis glaudesnės vienybės su Kristumi link. Ši vienybė vadinama „mistine“, nes yra dalyvavimas per sakramentus, arba „šventuosius slėpinius“, Kristaus, o su Juo ir Švenčiausiosios Trejybės slėpinyje. Dievas mus visus yra pašaukęs šiai glaudžiai vienybei su Juo, nors ypatingos malonės arba nepaprasti to mistinio gyvenimo ženklai duodami tik kai kuriems žmonėms, kad būtų regima visiems teikiama neužsitarnauta dovana.“

¹⁸ „Manau, kad asmeninės religinės patirties šaknys ir centras slypi mistinėse sąmonės būsenose.“ James, *The varieties of religious...*, 286–287.

¹⁹ Martín Velasco, *El fenómeno místico*, 21.

Įvairios mistinės doktrinos aptinkamos skirtingose pasaulio religijose ir tikėjimuose ir turi tuos pačius bruožus: siekia intuityvizmo ir simbolizmo, siūlo įvairių psichofizinių pratimų praktiką ar meditaciją, būtiną norint pasiekti nustatytą proto ir sielos būseną.²⁰ Aprašyme tris kartus pakartojami žodžiai „intuicija“ ir „iracionalumas“, pabrėžiama, kad taip gautas suvokimas grindžiamas emocijomis, yra simbolinis, priešingas „logiškam, moksliniam tikrovės supratimui“. Nors toliau minima virtinė skolinių iš Tolimųjų Rytų filosofijų, ši samprata yra iš esmės vakarietiška, susiformavusi siekiant atsverti vien protą ir logiką akcentavusį Švietimo amžiaus racionalizmą. Ją kuriant daugiausia prisidėjo jausmus ir intuiciją iškelę vadinamojo romantinio misticizmo atstovai: J. G. Fichte, Novalis ir F. W. J. Schellingas²¹. Iš jų W. Jamesas ir perėmė religijos kaip specifinių „dvasinių jausmų“ sampratą: šie pranoksta logiką ir sukuria ypatingas sąmonės būsenas, tad juos įmanoma tik stebėti ir aprašyti²². Tiesa, religijos psichologijos tėvas pripažino, kad šios būsenos nėra proto liga, neurozė ir anomalija (kaip manyta nuo Švietimo amžiaus), bet iš tiesų egzistuojančio ir sveikam žmogui būdingo „religinio jausmo“ išraiška²³, negana to, jo atnešti „vaisiai yra geriausia, ką, pažvelgę į istoriją, galime rasti“²⁴.

²⁰ It.wikipedia.org/wiki/Mistika, žiūrėta 2020 04 29.

²¹ *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 10. New York: Robert Appleton Company, 1911., cit. ec.aciprensa.com. Nurodomas ir antras šios mąstymo srovės šaltinis: fideizmas ir protestantiškasis evolucionistinis subjektyvizmas, kurio pradininkas buvo G. E. Lessingas (1728–81), o vėliau išvystė F. Schleiermacheris (1768–1834) ir A. Ritschlis (1822–89).

²² „Religinė pagava, moralinis entuziazmas, ontologinė nuostaba, kosminis jausmas – visa tai yra visa vienijančios minties būsenos (*unifying states of mind*), kuriose paprastai išnyksta egoizmo smėlis ir žvirgždas, ir ima valdyti švelnumas. Geriausia yra aprašyti visą būseną kaip tam tikrą jauseną, kurią geba išgyventi mūsų prigimtis, kaip sritį, kurioje mes jaučiamės kaip namie, jūrą, kurioje plaukiojame. Tačiau nesistengti paaiškinti tos būsenos dalių, pernelyg protingai išvedant jas vieną iš kitos. Kaip meilė ir baimė, tikėjimo būseną yra natūralus sudėtinis psichinis [fenomenas], ir gailėstingoji meilė jam priklauso kaip organiška pasekmė. Džiugavimas yra ekspansyvi emocija, ir kaip ir visos ekspansyvios būsenos, ji – kol trunka – skatina pamiršti save ir būti švelniam.“ James, *The varieties of religious...*, 212.

²³ José L. Aranguren, „Prólogo“, in William James, *Las variedades de la experiencia religiosa* (Barcelona: Trotta, 1994), 35. Pats W. Jamesas manė turįs dėl to pasiteisinti: „Medicinos mokslui tokios ekstazės tereiškia hipnotines būsenas, įteigtas ar pamėgdžijamas atsispiriant nuo intelektualinio prietarų arba kūniškos proto negalios ar isterijos pamato. Žinoma, tokių patologiškų aplinkybių būta daugeliu, o gal ir visais atvejais, tačiau šis faktas mums beveik nieko nesako apie [šių reiškinių] vertę, kai siekiame pažinti sąmonę. Norėdami pateikti dvasinį tokių būsenų įvertinimą, neturime pasitenkinti paviršiniais medicinos terminais, bet imtis ištirti pasekmes gyvenimui.“ James, *The varieties of religious...*, 313.

²⁴ James, *The varieties of religious...*, 197. Šiai nuomonei atstovauja ir mūsų laikais vis dažnesni bandymai „perimti“ religinio gyvenimo vaisius, *atskirtus* nuo dogminio šio gyvenimo būdo pamato. Kitaip tariant, ieškoma, kaip pagrįsti aukščiausius etinius reikalavimus (į kuriuos atkreipė dėmesį W. Jamesas) paliekant nuošaly Dievo idėją. Tokiam bandymui atstovauja anksčiau cituota Julia'os Yufera'os disertacija: pristatydama tyrimą, ji nurodo kaip konkretų tikslą „apibrėžti, kas lemia mistinės patirties atnešamą subjektyvų pokytį ir kas generuoja moralinį altruistinio atsivėrimo kitioniškumui veiksmą, taip pat ištirti bendrus moralinį veiksmą grindžiančius bruožus, nepriklausomai nuo įvairiausių mistinės patirties išraiškų ir kontekstų“. Iš disertacijos pristatymo <https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=129767>, žiūrėta 2020 05 12. Šis „subjektyvus pokytis“, įgalinantis itin aukštos kokybės moralinį veikimą, anot W. Jameso, yra padidėjęs subjekto gebėjimas atsverti kitiems: tai yra „sprogdinanti aukštesniųjų jausmų galia“, kai „jų keliamas susijaudinimas tampa pakankamai stiprus, <...> didžios aistros sunaikina įprastinius suvaržymus (*inhibitions*)“. James, *The varieties of religious...*, 200.

W. Jamesas aprašė keturias tokios patirties pakopas, priklausomai nuo jos reikšmės religinei sąmonei²⁵:

- ypatingi gilesnės įvykio, peizažo, daikto ar žodžio prasmės išgyvenimai;
- transui artimos „sapno būsenos“;
- „sporadiškos mistinės patirtys“ („kosminė sąmonė“), pavyzdžiui, išėjimo iš savęs (ekstazės) patirtis gamtoje;
- metodiškas tokios sporadiškos mistinės patirties ugdymas kaip religinio gyvenimo dalis, būdingas induizmui, budizmui, islamui ir krikščionybei.

Tad vadinamasis universalus mistikos apibrėžimas nurodo tik tam tikro tipo būsenų *savybes* ir suponuoja, kad vienintelis jų šaltinis yra individas. Todėl mistinėms priskiriamos ir dirbtinai sukeltos transo būsenos (pasitelkus „psichofizinius pratimus“ ar anesteazines medžiagas²⁶), kurias katalikų teologija atmeta kaip netikras²⁷, nes vieninteliu tikros mistinės patirties šaltiniu laikomas Dievas. Tai leidžia atmesti ir kitos anapustinės galios – demono – sukeltas būsenas, katalikybėje laikomas tikromis ontologine prasme (tikrai išgyventomis), bet netikromis (klaidinančiomis) žmogaus tikslo atžvilgiu. Sekuliarieji tyrinėtojai demoniškas patirtis linkę priskirti ligos apraiškoms, nes mistinėms laiko tik pozityvias džiaugsmo, entuziazmo būsenas²⁸. Kita vertus, dėl to jie įtariai žiūri į skausmingas mistines patirtis, pavyzdžiui, „tamsiosios nakties“ išgyvenimą, kuris katalikų teologijoje laikomas viena iš krikščioniško gyvenimo viršūnių.

1.2. Mistikos apibrėžimas Katalikų Bažnyčioje

XIII a. šv. Tomas Akvinietis ir šv. Bonaventūra įžvalgiai patikslino iki tol taikytą Pseudo Dionisijaus apibrėžimą: mistiniu jie ėmė vadinti „patirtinį Dievo pažinimą“, skirtingą nuo kitų dviejų pažinimo rūšių – spekuliatyviojo (kai pažįstama abstrakčiuoju mąstymu) ir analoginio (kai pažįstama per palyginimus)²⁹. Papildymas yra ypač svarbus: nors patyrimas ir intuityvus, jo turinys yra pažinimas, todėl vertinant jo eigą ir vaisius galima ir privalu pasitelkti protą.

Taigi, trumpai tariant, mistika yra „būdas pažinti Dievą, jo esmė yra tam tikras vienybės su dieviškumu išgyvenimas“³⁰. Platesnis apibrėžimas įtraukia nuorodą į patirties kilmę: „Tai – iš Šventosios Dvasios kylanti imanentinė ir transcendentali Dievo patirtis

²⁵ „Pradėsiu nuo fenomenų, kurie nepretenduoja į specifiskai religinę reikšmę, ir užbaigsiu tokiais, kurių religinė pretenzija yra ekstremali.“ James, *The varieties of religious...*, 288.

²⁶ Jų vartojimui siekiant mistinių būsenų W. Jamesas savo studijoje paskyrė keletą puslapių ir teigė pats jas išbandęs (teisindamasis, kad natūrali jo paties psichinė sankloda, esą, neleidusi tokių būsenų patirti).

²⁷ Šv. Jėzaus Teresė žinojo nemažai atvejų, kai žmonės ekstremalia askeze dirbtinai sukeldavo savyje „mistinius“ išgyvenimus, tad savo reformuoto Basųjų karmeličių ordino vyresniosioms patarė pretenduojančioms į mistikės vienuolėms pirmiausia duoti socialiai pavalgyti ir liepti išsimiegoti.

²⁸ Šį savavališką ir niekaip tyrimo prielaidose nepagrįstą atskyrimą įvedė W. Jamesas, ir jį išlaiko šiuolaikiniai jo sekėjai – pavyzdžiui, šiame straipsnyje jau cituoti A. Keimas ir J. Yufera.

²⁹ Josef Sudbrack, „Mística“, in Peter Dinzelbacher, *Diccionario de la Mística* (Burgos: Monte Carmelo, 2000), 732–733.

³⁰ Martín Velasco, *Mística y humanismo*, 55.

per pažinimą ir meilę. Joje dalyvauja trys veiksniai: turinys – pats Dievas ir apreiškimo slėpiniai; patirtis griežtąja prasme – meilingas subjekto suvokimas; Šventosios Dvasios veikimas, įgalinantis asmenį priimti ir bendradarbiauti (...). Mistinė išmintis pagyvina subjekto prasiskverbimą į tikėjimo tiesas, sužadina jo jautrumą, idant atrastų Dievo prasmę būtyje, trumpai tariant, idant imtųsi tikrosios teologijos.³¹ Tai – įlietoji (gauta tiesiogiai, mistinės patirties metu) išmintis, darniai deranti su įgytąja (spekuliatyviuoju būdu pažįstant tikėjimo dogmas), kaip pabrėžiama nuo šv. Tomo Akviniečio. Vadinasi, visas tikėjimo turinys jau yra Dievo apreikštas Biblijoje ir Tradicijoje, tad paslaptingo išgyvenimo turinio tikrumas gali būti įvertintas palyginus jį su esama dogmų sistema³².

Be to, mistika – drauge su asketika – sudaro tikėjimo kelią, todėl iš esmės ji yra potencialiai prieinama visiems žmonėms, nepriklausomai nuo to, ar jie tai sąmoningai suvokia: „Dievas mus visus yra pašaukęs šiai glaudžiai vienybei su Juo, nors ypatingos malonės arba nepaprasti to mistinio gyvenimo ženklai duodami tik kai kuriems žmonėms, kad būtų regima visiems teikiama neužsitarnauta dovana“ (KBK, 2014)³³. Ypatingieji potyriai (ekstazės, regėjimai ir pan.), sekularių tyrinėtojų laikomi mistinės (ir religinės) patirties viršūne, katalikų teologijai tėra šalutinis tikėjimo gyvenimo poveikis. Tai yra skirtingo intensyvumo mistinė patirtis, nes, anot šv. Jėzaus Teresės, į vienybę su Dievu galima „įeiti daugiau ar mažiau“ (5 B 1, 2; 2, 1), o greta mistikos

³¹ Federico Ruiz Salvador, „Bendrasis įvadas“, in Šv. Kryžiaus Jonas, *Kopimas į Karmelio kalną. Smulkieji raštai*, iš ispanų kalbos vertė Jūratė Micevičiūtė ir s. Ieva Marija OCD (Vilnius: Aidai, 2013), 40. Šis apibrėžimas rodo, kaip svarbu įvertinti, kokią vietą konkrečiai mistinė patirtis užima „apraiškos visumoje bei šios apraiškos vietą istoriniame kultūriniame kontekste. Tik toks atidumas apsaugos nuo pavojaus skubotai sutapatinti iš pažiūros identiškas religines formas, kurios iš tikrųjų turi visiškai skirtingas reikšmes“ (Martín Velasco, *Įvadas į religijos fenomenologiją*, 62).

³² Šv. Jėzaus Teresė griežtai mokė seseris: „Į kiekvieną žodį, kuris nors kiek neatitinka Rašto, kreipkite ne daugiau dėmesio nei tuomet, jei jį girdėtumėte iš pačios piktosios dvasios“ (6 B 3, 4).

³³ Katekizmo pateikiamas apibrėžimas leidžia atsakyti į du iš trijų svarbiausių klausimų, kurie rūpi sekuliariosios mistikos sampratos tyrinėtojams: „Ar bet kuris žmogaus gyvenimo įvykis gali sukelti prasmės išgyvenimą, išprovokuojantį mistinę patirtį? Mistinė patirtis yra procesas ar būseną? Mistinė patirtis yra pradinis ar galutinis [kelionės] taškas?“ (Yúfera Pérez, „Mística y ética“, 57). Mistinė patirtis apima visą žmogaus gyvenimo kelią, tad gali būti aprašyta kaip procesas ir „užbėgantis už akių žvilgsnis“ į kelionės tikslą – galutinį tašką, nes beveik visada dvasinė kelionė prasideda nuo įprastais pažinimo kanalais gaunamos informacijos. Pirmojo klausimo formuluotė prieštarauja Katalikų Bažnyčios mistikos sampratai: „ypatingi mistiniai išgyvenimai“ visada yra laisvai Dievo teikiama dovana, tad iš principo negali būti paties žmogaus „išprovokuoti“. Tačiau performulavus klausimą, galima atsakyti, kad bet kuris žmogaus gyvenimo įvykis gali tapti *kontekstu* mistinei patirčiai: „Dievo patirtis nėra tai, kas išgyvenama už kasdienio gyvenimo ribų: vaikščioti, valgyti, verksti, gimdyti vaikus... Ji nėra patiriama šalia viso to; tai – būdas atliekant visus šiuos dalykus patirti dieviškąjį būvį, kuris ir sudaro žmogų“ (Xabier Zubiri, *El hombre y Dios* (Madrid: Alianza, 1984), 333). Kitaip tariant, „bet kuris žmogaus aspektas gali įgyti religinę prasmę: žmogaus gyvenimas – visas žmogaus gyvenimas – yra religinės patirties srovė“ (Salvador Ros García, *Dievo patirtis gyvenimo viduryje*, iš ispanų kalbos vertė Jūratė Micevičiūtė (Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2019), 31). Tuo tarpu nepaprastą malonę ir ypatingas dovanas Dievas teikia tik kartais, kai to reikia siekiant tam tikrų tikslų – pavyzdžiui, pirmųjų krikščionių laikais „šios dovanos padėjo paprastiems ir mažai išsilavinusiems apaštalamis bei kitiems krikščionių mokytojams apšviesti ir įtikinti pagonis“ (Apd 8, 17 komentaras *Šventajame Rašte*).

genijų egzistuoja ir vadinamoji „žemo intensyvumo mistika“. K. Rahneris galiausiai apibrėžė mistiką kaip žmogų, kuris yra „kažką patyręs“³⁴.

Katalikų sampratoje mistika neatskiriama nuo asketikos, nes tai yra viena kitą papildančios – pasyvioji ir aktyvioji – krikščionio tikėjimo kelio dalys, o tikroji mistika – bendros proto ir valios pastangos rezultatas. Dėl to mistikos apibrėžimo centru tampa patirties šaltinis – Dievas. Tik Jo suteiktas tiesioginis (intuityvus) pažinimas meile yra laikomas tikru. Patirties intensyvumas nėra reikšmingas, netgi priešingai, didieji dvasios mokytojai pataria ypatingųjų patirčių nesiekti, o jei jos ištinka, jų nepaisyti ir kiek įmanoma vengti. Anot šv. Kryžiaus Jono, pojūčiais „niekada ir jokių būdu negalima jais pasitikėti ar jų priimti. Veikiau jau reikia visiškai jų vengti, nebandant iširti, ar jie geri ar blogi. (...) Kas vertina tokius dalykus, tas labai klysta ir užsitraukia didelį pavojų tapti apgautam arba užkerta sau kelią į dvasinius dalykus“ (2 K 11, 2–3). Manoma, kad žmogui pasiekus stipresnę vienybę su Dievu, šie šalutiniai poveikiai išnyksta³⁵. Svarbiausias tikro mistiko siekis, anot šv. Jėzaus Teresės, – „atsakyti savo valios ir ją sieti tik su tuo, ko nori Dievas“ (5 B 3, 3), tai ir yra svarbiausias tikrosios mistikos matas.

II. Katalikų mistikai ir du netikrojo misticismo kraštutinumai

Katalikiškoji mistikos samprata susiformavo laipsniškai, atmetant klaidingus kraštutinumus – eretikų misticismą – ir taip nužymint patikimos patirties ribas. Iš to kilo mistikų „vidinis prieštaravimas“: pabrėždami savo patirties neišreiškiamumą jie nesiliovė

³⁴ Ros García, *Dievo patirtis gyvenimo viduryje*, 36. Aišku, K. Rahneris kalba ne apie bet kokią, bet apie Dievo patirtį.

³⁵ Apie tai šv. Kryžiaus Jonas kalbėjo „Tamsiojoje naktyje“, „Dvasinėje giesmėje“ ir kt. (2 N 1, 2; GA 12, 5; GB 13, 6). Tą pastebėjo ir šv. Jėzaus Teresė: „Stebiuosi matydama, kad atėjus iki čia [giliausios, septintosios buveinės – J. M.], sielai dingsta visi pagavimai, tik retkarčiais koks būna, bet ir šis be tokių pagrobimų ir dvasios skrydžių, ir tai labai retai, beveik visuomet nebe viešumoje, kaip paprastai nutikdavo anksčiau. (...) Galbūt taip yra dėl to, kad Viešpats [sielą] pastiprino, išplėtė ir įgalino; bet galėjo būti ir taip, kad norėjo parodyti viešumoje, ką daro su šiomis sielomis slaptoje, turėdamas kokių nors Jo Didenybei žinomų tikslų“ (7 B 3, 12). Ilgą dvasinio vadovavimo patirtį sukaupęs S. Ros Garcia viename interviu palygino tokias dovanas su karščiavimu: ligonis gali sirgti, bet nekarščiuoti, kaip šv. Teresė Lizjietė, gyvenusi intensyvią tikėjimo gyvenimą, bet, kiek žinoma, nepatyrusi nei vienos ekstazės ar kitos nepaprastosios dovanos (Salvador Ros García, „Dievo draugystės patirtis: šv. Jėzaus Teresės maldos metodas XXI amžiu“, bernardinai.lt, pokalbis, kalbino Jūratė Micevičiūtė, paskelbtas 2015 m. kovo 30 d., bernardinai.lt/straipsnis/2015-03-30-dievo-draugystes-patirtis-sv-jezaus-tereses-maldos-metodas-xxi-amziui/128911). „Tą suvokus išvengiama ir antro didelio pavojaus, į kurį, beje, mus stumia mums įprasta žodžio „mistika“ prasmė. Užsiminus apie Dievo patirtį, visi pirmiausia pagalvoja apie visokius ypatingus išgyvenimus: ekstazes, regėjimus, levitaciją ir pan. Visi šie šalutiniai fenomenai, anot tėvo Salvadoro, užstoja tylią nepaliojamą Dievo patirtį kasdienybėje, kai visas žmogaus gyvenimas tampa Jo persmelktas. Vaikščioti kiaurai sienas ir bendrauti su angelais nėra aukščiausias Dievo patirties tikslas, o tik savotiški liepsnos liežuviai, kartais plykstelintys iš anų tyliai žioruojančių ir kantriai visą mūsų būtį sušildančių ir nušviečiančių žarijų“ (Jūratė Micevičiūtė, „Mistikas – žmogus, patyręs Dievą“, bernardinai.lt., pokalbis, kalbino Milda Vitkutė, paskelbtas 2019 m. vasario 19 d., www.bernardinai.lt/straipsnis/2019-02-19-mistikas-zmogus-patyres-dieva/174455).

apie ją kalbėti – jie tai darė siekdami apsaugoti kitus tikinčiuosius nuo jų gyvenamuoju laiku išryškėjusių klystkelių³⁶.

Tikėjimo klaidų įvairovė iš esmės kyla iš dviejų kraštutinių, perspėjo popiežius Pranciškus:

– gnosticizmo, suabsoliutinančio protą: gnostikams „būdinga manyti, kad jie savo aiškinimais gali padaryti tobulai suprantamą ir visą tikėjimą, ir visą Evangeliją“ (*Gaudete*, 39), prisidengti „iškūnytu dvasingumu (...), „pakirpti slėpiniui sparnus“ (*Gaudete*, 38)³⁷;

– pelagijonybės („angelizmo“), pernelyg iškeliančios valią. Jos atstovai „nesupranta, kad „ne visi gali viską“, ir kad „šiam gyvenime žmogiškasis trapumas neišgydomas iki galo ir kartą visiems laikams“ (*Gaudete*, 49)³⁸.

Krikščionybės mistinės teologijos pradininku laikomas šv. Grigalius Nysietis (325–394) mokė kovodamas prieš gnostinę arijonizmo ereziją³⁹, kurios atstovai, siekdami paaiškinti Įsikūnijimo slėpinį, iš tiesų jį naikino, sugriaudami ir transcendentinės krikščionio vilties pamatą. Šv. Grigalius Nysietis pradėjo apofatinės mistinės teologijos tradiciją, pasitelkdamas kaip pavyzdį Mozės istoriją: „Pirmiausia didžiajam Mozei Dievas pasirodė šviesoje. Vėliau kalbėjosi su juo iš debesies. Pagaliau, įkopus į didesnes ir tobulesnes aukštumas, Mozė išvydo Dievą tamsoje.“⁴⁰

Pseudo Dionisijaus traktatai pasirodė 532 m. vykstant polemikai su gnostiniu Severo Antiochiečio mokymu. Šis autorius, iki šv. Kryžiaus Jono laikytas svarbiausiu mistikos autoritetu, nors pratęsė šv. Grigaliaus Nysiečio apofatinės teologijos tradiciją, iš tiesų pats pasidavė gnostinei pagundai paaiškinti slėpinį ir galiausiai sukūrė panteistinę sampratą (vienintelę gnostikams priimtina „mistikos“ formą)⁴¹. Nuo paskelbimo

³⁶ Vienas iš gausių pavyzdžių yra šv. Jėzaus Teresės paaiškinimas, kodėl ji ėmėsi rašyti „Vidinės pilies buveines“: „Didžią malonę bus man padaręs Viešpats, jei kuriai nors iš [šių sielų] tai padės bent šiek tiek labiau Jį garbinti: Jo Didenybė gerai žino, kad nieko daugiau netrokštu“ (B prol, 4).

³⁷ Taigi, „jei kas nors turi atsakymus į visus klausimus, šitai rodo, kad jis žengia negeru keliu <...>. Dievas mus pranoksta be galo, visada yra staigmena“ (*Gaudete*, 41).

³⁸ Jie „užmiršta, kad „viskas priklauso ne nuo to, kuris trokšta ar kuris bėga, bet nuo gailastingojo Dievo“ (Rom 9, 16) (*Gaudete*, 48), ir „perteikia mintį, kad visa galima padaryti žmogaus valia, tarsi ji būtų švarus, tobulas, visagalis dalykas, prie kurio tada dar prisijungia malonė“ (*Gaudete*, 49). Tačiau jie pamiršta, kad „kaip tik dėl to, kad suponuoja mūsų prigimtį, malonė niekada nepadaro mūsų antžmogiškas“ (*Gaudete*, 50).

³⁹ Mūsų laikais ši erezija „sugrįžta“, kai siūloma Jėzų laikyti sektinu dvasios mokytoju, vienu iš moralaus žmogaus idealų. Tad lieka aktualus T. Mertono perspėjimas: „Arijonizmas neigė Kristaus dieviškumą, todėl jo triumfas būtų reiškęs krikščioniškojo misticizmo išnykimą. Krikščioniškasis misticizmas būtų neįmanomas be įsikūnijusio Žodžio ir vienos dieviškosios prigimties Asmenų Trejybės. Arijonizmo šalininkai neigė abi šias doktrinas. Dėl jų neigimo kontempliacija suvedama į poezijos lygmenį arba, geriausiai atveju, panteizmą“ (Merton, *Kopimas į tiesą*, 291).

⁴⁰ Citata tęsiama taip: „Siela, kuri atmeta viską, ką žmogaus prigimtis gali pasiekti pati, šitaip kopija aukštyn, įžengia į Dievo pažinimo šventovę, iš visų pusių apgaubtą dieviškos tamsos. Tenai, palikus išorėje viską, kas gali būti matoma ar suprantama, sielai nebelieka matyti ir suvokti nieko kito, tik tai, kas nematoma ir nesuprantama. Čia slepiasi Dievas, nes Šventajame Rašte sakoma apie Įstatymo davėją: „Mozė prisitartino prie tirštojo debesies, kuriame buvo Dievas“ (Iš 20, 21)“ (Šv. Grigalius Nysietis. *In cantica canticorum*, Hom. 11, cituoja Merton, *Kopimas į tiesą*, 55–56).

⁴¹ Būtis yra hierarchija, nes išsilieja kaip krioklys tarpininkaujant platoniskosioms idėjoms, kurias

eretišku jo mokymą apsaugojo teoriškai išlaikomas Apreiškimo kaip slėpinio pobūdis: Dievas apreiškia savo vardus, prisitaikydamas prie klausančiojo ribotumo, „apvilkęs“ juos jusline forma. Tarp Dievo vardą naiviai tariančio paprasto tikinčiojo ir transcendentinio mistiko tylėjimo atsistojęs teologas paneigia vardus, bet paskui paneigia ir neiginį, nes žino, kad Dievas yra už jų abiejų. Žinoti, kad nežino, ir yra mistinis nežinojimas – aukščiausias žinojimo laipsnis.

Nepaisant šios išlygos, Pseudo Dionisijaus ir jo mokinio šv. Maksimo Išpažinėjo traktatai iliustruoja gnostinės laikysenos klaidą: jie „atmetė tokių konkretų Evangelijos paprastumą ir trejybinių bei įsikūnijusių Dievą mėgino pakeisti aukštesniu Vieniu, kuriame pranyksta mūsų istorijos turtingas daugialypiškumas“ (*Gaudete*, 43). Juk Pseudo Dionisijui žmogus (o per jį ir visa sukurtoji visata) sugrįžta pas Dievą tuo pat keliu, kuriuo nupuolė, tad visa, kas buvo tarp nuopuolio ir sugrįžimo, yra ištrinama kaip bevertis ir tarsi niekada neegzistavęs dalykas.

Gnosticizmas nuskurdina Dievo asmens sampratą. Jis pristatomas kaip Vienis, nešališka tvarka, beasmenių dėsnių sistema, Meilė kaip idėja, o ne Naujajame Testamente apreikštas Dievas Tėvas, aktyvi, gyva veikianti valia. Šį aspektą daug efektyviau nei apofatinė mistika perteikia vadinamoji mistinė šviesos teologija. Vienas svarbiausių jos atstovų yra šv. Bernardas Klervietis, paskelbęs savo pamokslus apie Giesmių giesmę vykstant polemikai su logiškai tikėjimo slėpinius paaiškinti siekusių Abeliaru. Anot šv. Bernardo, pažinimas ir protavimas savaime nepriartina prie Dievo. Svarbesnė yra mistinė meilė, kai suvokiamas Dievo gerumas, o kelias į tiesos pažinimą (Kristų) veda per nuolankumą. Aukščiausias pažinimas sielai (ekstazė) – „pametus save“ būti pripildytai Dievo, kai Jis ją suvienija su savimi (dvi skirtingos esmės (substancijos), tačiau viena forma, galia, šlovė) ir sudievina per meilę, kuri yra tobula valių darna. Taip atgauna vertę žmogaus (ir pasaulio) istorija, nes Išganymas – prarasto žmogaus panašumo į Dievą atkūrimas – vyksta per mistinį gyvenimą – perauklėjimą meile.

Intencijos tyrumo iškėlimas XIII a. paskatino nukrypti į kitą kraštutinumą: siekti vienybės su Dievu savo jėgomis. Taip mąstė katarai – „tyrieji“, – troškę jau šiame gyvenime sunaikinti blogiu laikomą kūno medžiagiškumą ir savotiškai tapti angelais. Prieš juos stjo kitas mistinės šviesos teologijos atstovas, šv. Bonaventūra (1221–1274). Jis iškėlė medžiaginio pasaulio ir egzistencijos vertingumą ir pavaizdavo žmogaus gyvenimą kaip piligrimystę Dievo link. Visi kūriniai byloja apie Kūrėją, tad juslinis pasaulis yra kelias, jeigu einama žvelgiant tikėjimo atvertomis akimis, kai kartu dirba protas ir valia⁴². Tikėjimas sukelia meilę, o ši pareikalauja iš proto pagrįsti tai, kuo tiki. Filosofiją gimdo širdies poreikis, kai ji nori mėgautis tuo, ką myli.

Pseudo Dionisijus vadina „pavyzdžiais“, „tipais“, „dieviškosiomis valiomis“, „predestinacijomis“. Šia prasme kūrinių yra teofanija – Būties apsireiškimas, tad į šį šaltinį ir sugrįžtama proto pastanga, kai perprantamos pamatinės idėjos. Trauka sugrįžti yra savaiminga būties išdava, tad iš esmės Pseudo Dionisijus atkartoja Platono mokymą apie savaiminį gėrio geistinumą (Etienne Gilson, *El espíritu de la filosofía medieval*, iš prancūzų kalbos vertė Arsenio Pacios, Salvador Caballero (Madrid: Rialp, 2009), 61–63).

⁴² Tai – *via illuminativa*, kai siela savo suvokimo galia artėja prie Dievo, siekdama pirmiausia ištuštinti

Šv. Tomas Akvinietis taip pat rašė kovos prieš katarų ereziją kontekste, tad nenuostabu, kad irgi išskleidė šį mokymą apie protingą Dievo meilę. Jo „Traktatas apie palaimą“ (I IIae q. 1–5), kur svarstomas valios ir proto santykis, tapo šv. Kryžiaus Jono mistikos sampratos pamatu. *Doctor Mysticus* rašė atsiliepdamas į kitą „angelizmą“: „apšviestųjų“ (isp. *alumbrados, iluminados*) ereziją⁴³ ir kai kurių protestantizmo šakų perlenkimus suabsoliutinant M. Lutherio šūkį „tik malonė“⁴⁴.

Mūsų laikais pastebimi abu kraštutinumai, liudijantys netikrojo misticizmo pavojų: jis „atsiranda dėl žmogaus psichikos padalijimo į viena kitai priešiškas dalis: intelektą ir valią“⁴⁵. Visgi sekuliarioje erdvėje ryškesnis polinkis į „angelizmą“, ir tai lemia vyraujančią mistikos sampratą: „Linkstama niekinti visas vidines normas ir proto dėsnius kaip tik dėl šių protingumo, nes pats protas laikomas uzurpatoriumi. <...> Esą, tai tėra sudėtinga psichofiziologinė žmogaus reakcija į aplinką, nulemta jo socialinio paveldo.“⁴⁶

save nuo kūrinių pažinimo, kad atsirastų vietos išminčiai (įlietas Dievo pažinimas). Bet taip pat ir *via purificativa*, kai valia apvaloma nuo kūrinių troškimo. Anot šv. Bonaventūros, „kadangi čia prigimtis nieko negali, tik šį tą – pastangos ir menkai tepadedą tyrimas, bet daug – patepimas, mažą tereikia tikėtis iš kalbėjimo, bet daug – iš vidinio džiaugsmo, mažą iš žodžių ir raštų, bet daug – iš Dievo dovanos, tai yra iš Šventosios Dvasios, mažą ar visiškai nieko iš kūrinijos, bet visko – iš kuriančiosios Esybės, t. y. Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios“ (VII, 5; Šv. Bonaventūra *Sielos vadovas į Dievą*, iš lotynų k. vertė Darius Alekna (Vilnius: Aidai, 2009).

⁴³ Šv. Kryžiaus Jono mokymas ilgokai nesušilaukė pripažinimo dėl paviršutiniško panašumo su kvietistine Migelio de Molinos erezija. Šis neminėjo Kryžiaus Jono savo „Dvasios vadovė“, bet vykstant procesui nuolat rėmėsi jo darbais. Molinos buvo pripažintas kaltu ir viešai atsižadėjo savo mokymo 1687 m. rugpjūčio 28 d., o kardinolas Pieras Matteo Petrucci turėjo tą padaryti 1687 m. gruodžio 17 d., nepaisant aiškiai jam palankaus Inocento XI (Pablo M. Garrido, „San Juan de la Cruz, los carmelitas y el quietismo presencia del santo en los procesos de Molinos y Petrucci“, *Angelicum*, 69/1 (1992), 80). Problemos kilo dėl pasyviojo mistinio gyvenimo aspekto.

⁴⁴ Tai logiškai seka iš M. Lutherio įsitikinimo, kad prigimtinė nuodėmė visiškai sugadino žmogaus sielos galias: vadinasi, jos niekaip negali pačios siekti Dievo, belieka laukti Jo malonės (José L. Aranguren, *Ética* (Madrid: Revista de Occidente, 1968), 167). Šv. Tomo Akviniečio pozicija yra daug optimistiškesnė: prigimtis buvo pažeista, bet nesunaikinta, todėl jos pastangos ir toliau gali atnešti vaisių (padedant malonei).

⁴⁵ Merton, *Kopimas į tiesą*, 65. Netikras misticizmas „arba atmeta visas žinias apie Dievą, arba siekia „stebuklingo“ Jo pažinimo, (...) ir kontempliaciją laiko arba vien meile be jokio pažinimo, arba vien pažinimu be meilės. Galų gale nukreipia mus nuo tikrojo mūsų tiklo ir skatina ieškoti malonumo savimeilę glostančiuose nuostabiuosiuose išgyvenimuose“ (*ibid.*, 75).

⁴⁶ Merton, *Kopimas į tiesą*, 65. Šv. Jėzaus Teresė pabrėžė, kaip svarbu įžvalgiai tirti patirtus išgyvenimus (ir perspėjo apie protu nesivadovaujančio pamaldumo pavojus): „Kai pasakojau apie sudėtingus dalykus, (...) esu pasirengusi mielai tikėti tuo, ką pasakys daug mokslų išėję žmonės. Net jei patys ir nebūtų patyrę šių dalykų, labai mokyti žmonės turi tai, ko aš negaliu paaiškinti: Dievui jie reikalingi, kad būtų Jo Bažnyčios šviesa, todėl juos apšviečia, kad susidūrę su tiesa ją priimtų. (...) Apie tai labai gerai žinau iš patirties, kaip ir apie baikščius pusemokslus, kurie man labai brangiai atsieina“ (5 B 1, 7–8). Dėl pastarųjų perspėjo ir T. Mertonas, priminęs, „kad saugotumės kontempliuotojų, kurių misticizmas neturi aiškaus teologinio pagrindo“ (Merton, *Kopimas į tiesą*, 261).

III. Mistinės patirties turinys

Svarbiausių mistikų patirtis liudija, kad atskirti netikrąjį misticizmą patikimiausiai padeda patirties struktūros, bruožų, ypač jos vaisių analizė. Anot Juano Martino Velasco, tai yra gilesnė fenomenologinė analizė, kai „domimasi, kokia yra [fenomeno] struktūra. Jau kalbant apie pačią sąvokos sampratą kaskart vis ryškiau pabrėžiama, kad fenomenologija yra ne tik teorija, nešališkas fenomeno stebėjimas, bet ir vidinio jo *logos* atskleidimas.“⁴⁷

III.1. Mistinės patirties struktūra

Mistika, kaip ir religija, nėra „subjektyvi nekontroliuojama sielos paslaptis, tai – objektyvuojama esmė, sudaryta pagal griežtus dvasinius dėsnius, turinti savą visiškai logišką struktūrą“⁴⁸. Tad ir katalikiškoji jos samprata yra grindžiama keliomis dogminėmis prielaidomis⁴⁹:

- Dievas yra absoliučiai transcendentiškas ir nepažinus (KBK, 42),
- Dievas yra objektyviai apreiškęs viską, ką žmogui reikia žinoti siekiant išganyimo (KBK, 73),
- Dievas yra aukščiausias žmogaus gėris, tad žmogus iš prigimties Jo ieško ir siekia (KBK, 33),
- žmogaus prigimtis yra pažeista gimtosios nuodėmės, tad reikalinga Dievo malonės pagalbos (KBK, 38),
- žmogaus prigimtinės galios – valia ir protas – yra pajėgios ieškoti Dievo ir pasinaudoti Jo teikiama pagalba (KBK, 35, 406).

Patirties subjektas. Sekuliarioji interpretacija tapatina mistinę patirtį su viena žmogaus dalimi: jo jausmais, intuicija. Katalikų tradicija pabrėžia, kad patirtį išgyvena visas žmogus, nes „su dieviškąja tikrove susiliečia visa jo būtis, pradedant nediferencijuota savasties esme. (...) Mūsų santykiuose su žmonėmis, kad ir kokie artimi jie būtų, visuomet lieka šiam santykiui nepasiekiamų, vien mums patiems priklausomų asmenybės erdvių (...). Tik santykis su amžinuoju „Tu“ paliečia sielos gelmę ir dėl to tik jame subjektas išgyvena esmės pilnatvę.“⁵⁰ Šv. Jėzaus Teresė, naudodamasi vidi-

⁴⁷ Martín Velasco, *Įvadas į religijos fenomenologiją*, 63. Išryškinta autoriaus. Citata tęsiama pabrėžiant platesnio pasaulėžiūrinio konteksto įtakos svarbą fenomenui, tad tiriant būtina į jį atsižvelgti. Akivaizdu, kad tai labai apriboja pretenziją į tyrimo rezultatų universalumą: „Kaip ir visi žmogiškieji fenomenai, religija – tai yra ypač sudėtinga forma – turi savo vidinę logiką, dėsni, lemiantį konkrečius jos kontūrus“ (*Ibid.*). Tas pats pasakytina ir apie mistiką.

⁴⁸ Claas J. Bleeker, *The Sacred Bridge. Recherches into the Nature and Structure of Religion* (Leiden: E. J. Brill, 1963), 28.

⁴⁹ „Dogminės teologijos formulės gali pasitarnauti kaip mistinio kopimo Dievo link pradžios taškas. Tuo pat metu ji leidžia dogmai būti patikimu vertinimo matu, kuriuo vadovaujantis galima patikrinti mistikų pareiškimus ir apsaugoti tiesą, kad jų neiškraipytų subjektyvios iliuzijos arba neaiškios asmeninės metaforos“ (Merton, *Kopimas į tiesą*, 99).

⁵⁰ Ros García, *Dievo patirtis gyvenimo viduryje*, 58–59.

nės pilies metafora, tvirtino, kad susitikimo atbalsiai iš gelmės persmelkia net kūną (jausmus, pojūčius): „Iš tos dieviškos krūtinės, kuria, atrodo, Dievas visą laiką maitina sielą, ištrykšta pieno čiurkšlė ir pastiprina visus pilies gyventojus; atrodo, Viešpats nori, kad ir jie šiek tiek pasidžiaugtų ta gausa, kuria džiaugiasi siela“ (7 B 2, 6).

Patirties tikslas. Sekuliarūs mąstytojai pabrėžia, kad mistinėje būsenoje išgyvenama abstrakti prasmė, tvarka, gilesnė tikrovė, „kosminis jausmas“ – panteistinis subjekto sąmonės išsiplėtimas, kai ji ištirpsta ir tampa viena su pasauliu, kuris suvokiamas kaip objektas. Katalikų mistikui patirties tikslas nėra objektas dvejojama prasme. Tai yra Dievas, taigi, Subjektas, Asmuo⁵¹. Dar daugiau: Jėzus Kristus, kurio žmogystė padaro Jį „prieinamą“ žmogui ir paverčia keliu į nepažinaus Dievo pažinimą. Todėl tiek šv. Kryžiaus Jonas (2 K 7–8 ir 32), tiek šv. Jėzaus Teresė (7 B) ne kartą griežtai patarė laikytis Kristaus žmogystės slėpinių ir nesiekti bei vengti vadinamų „grynai dvasinių“ išgyvenimų, kurie jų laikais dažnai laikyti „aukštesniais“ nei, esą, labiau žemiškas ir kūniškas Kristaus gyvenimo slėpinių pažinimas⁵². Anot popiežiaus Pranciškaus, tai yra tipiška gnostinė pagunda, kai suabsoliutinant protą pirmenybė teikiama „Dievui be Kristaus, Kristui be Bažnyčios, Bažnyčiai be tautos“ (*Gaudete*, 37).

Be to, mistinės patirties tikslas nėra objektas *patiriančiojo atžvilgiu*: krikščionių tradicija paradoksaliai teigia, kad Dievas yra tikrasis žmogaus esybės centras, anot garsojo šv. Augustino posakio, esantis „giliau nei pati giliausia mano gelmė ir aukščiau nei pats aukščiausias mano aukštis“⁵³.

Eiga. Katalikų tradicijoje nuo šv. Grigaliaus Nysiečio laikų Mozės kopimo į Horebo kalną pavyzdys padeda nurodyti mistinės patirties vietą krikščionio tikėjimo kelyje: ji ištinka, kai aktyvų kopimą į kalną (racionalių askezę – šv. Bonaventūros *via purgativa* – ir spekuliatyvią meditaciją – *via illuminativa*⁵⁴) pakeičia pasyvus etapas – panirimas į tamsų debesį (nežinojimą, tamsiąją naktį – mistinę patirtį). Pirmajai kelionės daliai šv. Kryžiaus Jonas skiria „Kopimą į Karmelio kalną“, o antrajai – „Tamsiąją naktį“. Abiem atvejais Dievo ir sielos santykį jis aprašo mistikų ypač mėgstama dviejų

⁵¹ Į tai dėmesį atkreipia ir sekuliarūs tyrinėtojai. Pavyzdžiui, W. Jamesas pastebėjo, kad didieji ispanų mistikai yra „kas tik nori, bet ne panteistai; jie (su nedaugeliu išimčių) mąsto visai nemetafiziškai, ir jiems asmens kategorija yra absoliuti“ (James, *The varieties of religious...*, 322). Tačiau kitų religinių ir nereliginių mistikų liudijimų kontekste tai buvo toks unikalus dalykas, kad jis šį bruožą laikė ne taisykle ir autentiško mistinio išgyvenimo kriterijumi, bet išimtimi iš bendros taisyklės.

⁵² Šv. Jėzaus Teresė, sekdama tokių dvasios mokytojų patarimu, kaip pati teigia, iššvaistė pusantų metų, dėl ko gailėjosi kaip dėl didžiulio paklydimo ir džiaugėsi supratusi savo klaidą ir galutinai nepaklydusi (G 22, 6).

⁵³ „Išpažinimai“ III, 6, 11 (Šv. Augustinas, *Išpažinimai*, iš lotynų k. vertė Eugenija Ulčinaitė ir Vaidilė Stalioraitytė (Vilnius: Aidai, 2004), 52). Taigi, „visų absoliučiausias“ transcendencijos artumas giliausioje imanencijoje, (...) Jis yra visiškai kitas (...) ir dėl tos pačios priežasties Jis yra ne-kitas, nes visoje kūriniuose neegzistuoja niekas, kas Jo atžvilgiu galėtų būti kitas, (...) nes Jis yra viskas“ (Ros García, *Dievo patirtis gyvenimo viduryje*, 60).

⁵⁴ Askežė būtina, nes, anot šv. Kryžiaus Jono, apetitai „aptemdo [sielą] ir apakina [protą]. Kaip garai aptemdo orą ir neleidžia saulei skaisčiai spindėti arba kaip aprasojęs veidrodis negali giedrai atspindėti veido (...), taip ir apatėti apimtos sielos protas yra aptemdytas ir neišleidžia nei prigimtinio proto, nei antgamtinės Dievo Išminties saulės“ (1 K 8, 1).

mylinčiųjų metafora, kylančia iš Giesmių giesmės. Jų susijungimą perteikia penktasis „Tamsiosios nakties“ posmas (kai naktis sujungia „Mylimąjį su mylima“), o išsamiausiai šį palyginimą išskleidė šv. Jėzaus Teresė, susiejusi tikėjimo (mistinio) gyvenimo kelio etapus su santuokos sudarymo žingsniais⁵⁵. Sekuliarūs tyrinėtojai vengia žodžio „santykis“, nes jis apibrėžia subjekto–subjekto susivienijimą (katalikų mistika), o ne subjekto–objekto susiliejamą. Dėl tokio miglotumo sekuliarioji mistikos samprata apima ir tokias patirtis, kurios katalikų teologijai tėra „natūrali grynosios būties, grynojo gerumo intuicija, (...) lyg natūrali ekstazė“⁵⁶.

Daugiau sąlyčio taškų pasirodo aprašant mistinės patirties bruožus fenomenologiniu metodu⁵⁷.

⁵⁵ Tai lėmė svarbiausio jos veikalo „Vidinės pilies“ struktūrą: įvyksta „susitarimas“ dėl galimų sutuoktūvių (sielą paruošiančios malonės, aprašytos ketvirtosiose buveinėse), po to žvalgytuvės, kai jaunieji pamato vienas kitą, duoda ir ima dovanas, įsimyli (trumpi protą ir valią apšviečiantys suvokimai, kurie padeda sielai giliau pažinti Dievą ir pažadina joje naują meilę penktosiose buveinėse), šeštosiomis buveinėse įvyksta sužadėtuvės: išpaudžiama negyjanti meilės žaizda (6 B 1, 1), „rankų padavimas“, kai dieviškasis Sužadėtinis prisiima pareigą saugoti ir ginti sielą, kad „jau niekas negalėtų jos paliesti“ (6 B 4, 16), apsikeitimas dovanomis atitinka epizodą, kai Sužadėtinis duoda sužadėtinei tris mistines dovanas: Dievo didybės pažinimą, savęs pažinimą ir panieką visiems šios žemės dalykams (6 B 5, 10–11), ir galiausiai – dvasinė santuoka septintosiose buveinėse. Šį nuostatų palyginimą iškreipė XVII a. kvietistai, interpretavę meilę kūniška prasme (Garrido, „San Juan de la Cruz...“, 104). Tai nėra vienintelė mistinio patyrimo analogija katalikų teologijoje: šv. Ignacas Lojola išskleidė „visiškai meilės persmelkto tarnavimo ir religingumo mistiką“ (Joseph de Guibert, *San Ignace mystique* (Toulouse: R. A. M., 1950), 46); religingumas čia suprantamas kaip aštuntoji dorybė (KKBK, 1087). Tiesa, tai yra bene vienintelis santuokos palyginimo nevartojęs mistikas iš katalikų šventųjų, tad nenuostabu, kad ši jo asmenybės dalis iš tiesų įvertinta tik antroje XX a. pusėje. Nepaisant paviršinio palyginimų skirtingumo, šv. Ignacui mistinė patirtis taip pat yra dviejų asmenų santykis, nors pabrėždamas neišmatuojamą nuotolį tarp Kūrėjo ir kūrinio jis pasitelkė ne santuokos, bet tarnavimo palyginimą, kur „tarnauti“ reiškia „mylėti praktiškai“ (darbais) (Ricardo García-Villoslada, SI, *San Ignacio de Loyola, nueva biografía* (Madrid: BAC, 1986), 1046). Dėl to sekuliarų tyrinėtojų siūlymas laikyti tikrąja tą mistiką, kuri „uždega širdį“ (A. Keim), sukelia „simpatijos, pritarimo jausmą“ (W. James) ar „meilę kitiems žmonėms“ (J. Yufera), yra nepakankamas: šį bruožą būtina turi papildyti paaiškinimas, kaip turi būti interpretuojama „meilės“ sąvoka, mūsų laikais ne mažiau paini ir klaidinanti nei „mistika“.

⁵⁶ Merton, *Kopimas į tiesą*, 184. Dievo įlieto pažinimo ir meilės neturinti patirtis, katalikų teologų manymu, negali būti vadinama mistine, nes iš tiesų nepakyla aukščiau kūrinio lygmens. Anot T. Mertono, „kūriniai yra labai blankūs Dievo atspindžiai – ne daugiau kaip už nugaros palikti pėdsakai. (...) Jie mums tik sako, kad Jis ėjo pro šalį. Jie negali atskleisti paslapties, kur Jis nuėjo“ (*ibid.*, 248). Tą apie save gali pasakyti tik pats Dievas per Apreiškimą (pažįstamas spekuliatyviai, įgytąja išmintimi) ir patvirtinti per mistinę patirtį asmeniškai žmogui (įlietoji išmintis). Dėl to mistinė patirtis iš tiesų nėra būtina žmogui siekiant išganymo – ji visuomet perteklinė, Dievo iš gryno dosnumo duota dovana: anot šv. Kryžiaus Jono, „kadangi šalia Bažnyčiai jau apreikštų tikėjimo esmės dėmenų nebėra tokių, kuriuos dar reikėtų apreikšti, sielai ne tik nereikia priimti naujų apie jį apreikšiamų dalykų, bet dėl atsargumo nereikia priimti ir kitų įpintų tiesų, o vardan to sielos tyrumo, kurio jai dera turėti tikėjime, net jei iš naujo būtų apreikšta, reikia tuo tikėti ne dėl to, kad apreikiama iš naujo, o dėl to, kad tai jau pakankamai apreikšta Bažnyčiai ir, užvėrus joms protą, tiesiog remtis Bažnyčios mokymu ir jos tikėjimu, anot šv. Pauliaus, kylančiu iš klausymo (Rom 10, 17)“ (2 K 27, 4).

⁵⁷ Sekuliarūs religijos tyrinėtojai itin dažnai pamiršta svarbiausią fenomenologinio metodo prielaidą: tiriamas fenomenas (šiuo atveju mistika) yra „ypatingas, esmiškai besiskiriantis nuo kitų žmogiškųjų fenomenų ir į juos neredukuojamas“ (Martín Velasco, *Įvadas į religijos fenomenologiją*, 58). To nepaisantieji bando redukuojamus elgesį aiškinti ne religinėmis, bet biologinėmis, fiziologinėmis, socialinėmis, ekonominėmis, kultūrinėmis ar istorinėmis paskatomis.

III.2. Mistinės patirties bruožai

Iškiliausi krikščionių mistikai intensyviau išgyveno tą pačią patirtį, kuri pagrindžia ir lydi kiekvieno tikinčiojo gyvenimą⁵⁸. Jai būdingus bruožus J. Martinas Velasco suskirstė į septynias grupes⁵⁹. Mistinė patirtis yra:

– patikima ir tamsi. Patikimumas – tai stiprus tikrumo išpūdis, neišgyvenamas per santykį su jokia kitu objektu. Anot šv. Jėzaus Teresės, „Viešpačiui panorėjus tas taip įsirėžia į protą, kad tuo negalima abejoti labiau nei regimais dalykais ir netgi dar mažiau, nes kartais įtariame, gal įsivaizdavome [ką matę], o čia, net jei kiltų koks įtarimas, likęs tikrumas yra toks didelis, kad abejonė bejėgė“⁶⁰. Apie šį bruožą užsiminė ir W. Jamesas teigdamas, kad tokia patirtis turi absoliutų autoritetą patiriančiajam subjektui⁶¹, bet „tamsumą“ tapatino su kitu bruožu – „neišreiškiamybe“. Šv. Kryžiaus Jono sukurtas „tamsiosios nakties“ simbolis šį aspektą sujungia su saugumu: „Siela tamsoje eina saugi, [nes...] ši tamsi kontempliacijos naktis taip įtraukia ir panardina ją savyje, taip priartina prie Dievo, kad apsaugo ir išvaduoja nuo visko, kas nėra Dievas“ (2 N 16 10)⁶²;

– tiesioginė. Krikščioniui tai reiškia ne kad Dievas matomas „veidas į veidą“, bet kad Jo artumas suvokiamas ne įprastiniais žmogaus pažinimo kanalais, kurie tokios patirties metu yra sustabdomi. Anot šv. Kryžiaus Jono, „šiuose suvokimuose apie Dievą niekada nebūna konkrečių dalykų, (...) todėl jų neįmanoma apsaityti konkrečiai, nebent tai būtų kokia nors tiesa apie dalyką, mažesnę negu Dievas, kuris ten

⁵⁸ „Tikėjimui reikia patirties, ji neišvengiamai slypi jame, ir net elementariausia jos forma yra ta pati patirtis, kurią išgyvena mistikai, tik jie tai daro aukščiausiu laipsniu. (...) Tad kiekvienas gyvas tikėjimas yra šiek tiek mistiškas, o bet kuris tikintysis – potencialus mistikas“ (Ros García, *Dievo patirtis gyvenimo viduryje*, 64). Taigi, svarbiausia yra ne patirties intensyvumas, bet jos atitikimas Apreiškimui.

⁵⁹ 500 p. monografijoje „Mistinis fenomenas“, kuri, nepaisant temos specifiškumo, susilaukė trijų leidimų (1999, 2003 ir 2009). Jo aprašyti septyni mistinės patirties bruožai trumpai pristatyti į lietuvių kalbą išverstoje Salvadoro Roso García'os knygoje „Dievo patirtis gyvenimo viduryje“ (66 p. ir toliau).

⁶⁰ G 27, 5. Nepaisant to, patirties tamsumas neleidžia jos paaiškinti kitam. Štai vienas iš šv. Jėzaus Teresės papasakotų pavyzdžių: „Paskui labai nusikamavusi nuėjau pas nuodėmklausį jam šito pasakyti. Paklausė, kokių pavidalų regėjau Kristų. Atsakiau jam, kad Jo nemačiau. Tarė man, kaip sužinojau, kad tai buvo Jis. Atsakiau, kad nežinojau, kaip, tačiau negalėjau liautis suvokusi, kad Jis buvo greta manęs. Paklausė mane nuodėmklausys: kas sakė, kad tai buvo Jėzus Kristus? Jis pats man tą dažnai sako, atsakiau aš; tačiau dar prieš Jam tą pasakant, mano prote įsirėžė, kad tai buvo Jis“ (G 27, 3).

⁶¹ James, *The varieties of religious...*, 321.

⁶² Tai reiškia, kad jos jau nesuklaidins nei nuosavi pojūčiai ir vaizduotė, nei jomis pasinaudojęs demonas. Anot šv. Kryžiaus Jono, „juo labiau dvasia artėja prie santykio su Dievu, juo labiau ji apsinuogina ir atsikrato pojūčių kelio, t. y. svarstymo ir vaizduotės meditacijos. Todėl pasiekusi tobulą dvasinį santykį su Dievu, ji jau neišvengiamai turi būti pašalinusi visa, ką apie Dievą galima suvokti pojūčiais“ (2 K 17, 5). Šis tamsus patikimumas šv. Jėzaus Teresei yra vienas svarbiausių kriterijų, tikrinant, ar patirtis buvo iš Dievo: „Kad joje geriau išpaustų tikrąją išmintį: ji nei mato, nei girdi, nei suvokia per tą laiką, kol tai vyksta, o jis visuomet trumpas (jai atrodo dar trumpesnis, nei iš tikrųjų buvo), bet Dievas taip išsipaudžia tos sielos viduje, jog sugrįžusi į save, ji niekaip negali suabejoti, kad buvo Dieve ir Dievas – joje. Šis tikrumas lieka joje taip tvirtai, kad jei Dievas metų metus jai nesuteiktų šios malonės, ji nei pamiršta, nei gali suabejoti, kad ją patyrė... Kaip ji tai matė ir suprato, jeigu nei mato, nei supranta? Sakau, kad ne tada išvydo, bet kad vėliau tą aiškiai pamatė, ir ne dėl to, kad turėjo regėjimą, bet dėl sieloje liekančio tikrumo, kurį tik Dievas gali suteikti... Ir jei kam nelieka tokio tikrumo, aš nesakyčiau, kad visa jo siela buvo susivienijusi su Dievu“ (5 B 1, 7-11).

drauge būtų matomas; (...) pats Dievas yra tai, kas ten jaučiama ir ragaujama“ (2 K 26, 5). Tai – Dievo įlietas žinojimas, tik iš pažiūros sutampantis su sekuliarių tyrinėtojų minima „intuicija“, kuri kyla iš paties subjekto;

– pasyvi. Mistikas tegali pasiruošti (proto ir kūno askeze sutelkti dėmesį) priimti gaunamą suvokimą ir netrukdyti veikti Dievui⁶³. Anot šv. Kryžiaus Jono, siela tik turi išlaikyti „meilingą dėmesingumą“⁶⁴. Geriausia, kai Dievas savo veikimu „nutildo“ įprastą sielos bruzdesį; todėl šv. Kryžiaus Jonas „tamsiąją naktį“ laikė didžia dovana, nepaisant jos dramatiškumo: „Siela šioje vietoje tegali taip mažai, kaip įkalintas tamsiame požemyje surištomis rankomis ir kojomis negali pajudėti nei matyti, nei pajusti jokios malonės iš dangaus ar iš žemės tol, kol dvasia čia nusizėmims, suminkštės ir nuskaidrės, ir taps tokia laiba, paprasta ir skaidri, kad pajėgs tapti viena su Dievo dvasia“ (2 N 7, 3);

– paprasta ir nedaloma. Šv. Kryžiaus Jonas lygina mistinį susitikimą su švelniu prisilietimu, neturintį „jokių kontūrų nei apimties, nes jis yra esmiškas, esmių susilietimas, Dievo esmei paliečiant sielos esmę“ (LB 2, 20–21). Anot šv. Jėzaus Teresės, tokiu būdu, protui dialektiškai neskaidant tikrovės, per vieną akimirką subjektas nesuvokiamu būdu „daug aprėpia ir pasiekia daugiau nei ilgi proto pasakojimai“ (G 15, 7);

– turinti visuotinį pobūdį. Šv. Kryžiaus Jonas rašė: „Tu save visą duodi mano visai sielai, kad ji visa turėtų Tave visą“ (GB 6, 6)⁶⁵. Panašiai šv. Ignacas Lojola liudijo, kaip prie Kardonero upės „jam ėmė vertis proto akys; nematė jokio regėjimo, tik suprato ir pažino daugybę dalykų (...), ir apšvietimas buvo toks stiprus, kad visi dalykai jam atrodė nauji“⁶⁶. Anot šv. Jėzaus Teresės, siela tarsi „išsiplečia ir tampa erdvesnė“, lyg Dievas ją taip ruošytų tam, kad jinai „pajėgtų į save viską sutalpinti“ (4 B 3, 9). Šį bruožą pabrėžė ir W. Jamesas;

– teikianti pasimėgavimą. Mistinės patirties metu siela skonėjasi ramybe, nes sustabdomi ją kamavę netvarkingi potraukiai, taip pat išgyvenamas būsimosios dangiškosios laimės (žmogaus tikslo) atšvaitas: „Visi pojūčiai džiaugiasi taip iškiliai ir švelniai, kad to neįmanoma [pakankamai] išliaupsinti“, sakė šv. Jėzaus Teresė (G 38, 2)⁶⁷.

⁶³ Anot šv. Jėzaus Teresės, „neįmanoma nei ką pridėti, nei atimti, nei jokio būdo tam [pasiekti], kad ir labai stengtumės panorėję tai regėti ar liautis regėję, o pabandžius įsižiūrėti į kokį konkretų dalyką, tuoj išnyksta“ (G 29, 1). „Tobulumo kelyje“ šv. Jėzaus Teresė tai palygino su kūdikiu, kuris nesuvokia, kaip auga ir kaip žinda (KV 31, 9).

⁶⁴ Anot šv. Kryžiaus Jono, tokioje būsenoje esančios sielos „jokiu būdu negalima versti apmąstyti ar lavintis, atliekant veiksmus, nei ieškoti gardumo ar užsidegimo, nes taip būtų kliudoma pagrindiniam veikėjui, kuris, kaip sakiau, yra Dievas, slapta ir tyloje įliejantis sielai meilingą išmintį ir žinią neįvardijamais veiksmais, ir tuomet siela taip pat turi būti vien tik meilingai dėmesinga Dievui, neįvardydama veiksmų, kaip sakėme, būdama pasyvi, pati nerodydama jokio uolumo, tik meilingą dėmesingumą, paprastą ir neskaidomą, kaip atveriamos akys pajutus meilę“ (LB 3, 33), apie tai jis kalba ir 2 K 13, 4.

⁶⁵ Kaip nurodė šv. Kryžiaus Jonas, „šiuo atveju siela, susijungusi su Dievu, jaučia, kad visi dalykai yra Dievas, ir taip pagauta jaučia, kad visi dalykai jai yra Dievas“ (GB 14, 5).

⁶⁶ Autobiografija, 3, 30. Šv. Ignacas Lojola, *Autobiografija. Dvasinės pratybos*, iš ispanų k. vertė Lionginas Virbalas SJ (Vilnius: Aidai, 1998), 37.

⁶⁷ Anot šv. Jėzaus Teresės, „tai pranoksta visus žemės džiaugsmus, visus pasimėgavimus ir visus

Šv. Kryžiaus Jonas: „Iš šio sielos gėrio kartais išsilieja per kraštus į kūną Šventosios Dvasios patepimas, tuomet džiaugiasi visi pojūčiai, visi kūno nariai ir kaulai, ir čiulpai, ne vangiai, kaip paprastai būna, bet su tokiu dideliu pasimėgavimu ir šlove, kad juos pajunta net tolimiausi kojų ir rankų sąnariai“ (LB 2, 22)⁶⁸.

– neišreiškiamą. Nors iš esmės neišreiškiamą yra visa žmogaus patirtis, šį bruožą ypač aštriai išgyvena mistikai, nes patiriamas pats Dievas, kuris yra neišmatuojamas slėpinys: „Dievas yra naktis“, – tiesiai sako šv. Kryžiaus Jonas (2 K 2, 1). Neišreiškiamumas (naktis) nėra vienas iš žmogaus kelio pas Dievą tarpinių – tai „neatskiriamas Dievo patirties lygmuo, kiekvieno santykio, kokį tik žmogus gali išgyventi su Juo“⁶⁹.

Fenomenologinis metodas leido ir sekulariesiems, ir katalikų tyrinėtojams aprašyti beveik tuos pačius bruožus, nors akivaizdu, kad tik platesnis teologinis kontekstas leidžia atskleisti loginį jų pamatą. Be jo neįmanoma vienareikšmiškai atskirti kai kurių misticizmo formų kaip netikrų.

III.3. Mistinės patirties vaisiai

Kai kurie iš minėtų bruožų, pavyzdžiui, pozityvus skausmingų „tamsiosios nakties“ patirčių vertinimas, paskatino sekularius tyrinėtojus įtarti mistikus turėjus psichinę ligą – depresiją (šv. Kryžiaus Jono atveju) ir Dostojevskio epilepsiją (šv. Jėzaus Teresės atveju). Visgi atkreipęs dėmesį į nepaprastą šių žmonių veiklumą ir gebėjimą siekti

pasitenkinimus; maža to, jie jaučiami labai skirtingai“ (5 B 1, 1). Šv. Kryžiaus Jonas tą išreiškė genialia fraze: „Turi amžinojo gyvenimo skonį“ (LB 2, 21–22). Katalikų tendencija nepasitikėti malonumo išgyvenimu, iš pažiūros priešingu askezei, vertė įtariai vertinti jį liudijančius mistikų liudijimus. Iš tiesų jie patvirtina šv. Tomo Akviniiečio įžvalgą, kad Dievo pažinimas yra ne tik patirtinis, bet ir jausminis (*Summa Theologica* II–II, q. 97, a. 2).

⁶⁸ Anot šv. Jėzaus Teresės, „nors tai skausminga, bet labai paveikia sielą, ir ji visiškai liaujasi bijoti vargų, kurie ją gali užgriūti, nes, palyginti su tokiu skausmingu išgyvenimu, kurį jautė siela, jai tai atrodė menkniekiai. Ji taip toli pažengia, kad norėtų tai iškęsti daug kartų, tačiau ir to jokiais būdais negali, nes nėra priemonės, leidžiančios tą vėl patirti tol, kol nepanorės Viešpats, kaip nėra vaisto ir tam pasipriešinti ar tą numalšinti, kai ją užklumpa. (...) Šiame dvasios kelyje, mano manymu, yra du mirties pavojų keliantys dalykai: vienas jų – pati kančia, ir išties nemaža. Antras – pernelyg didelis džiaugsmas ir pasigėrėjimas, nes jie yra tokie dideli, kad tikrai atrodo, jog siela alpsta ir jai tik šiek tiek trūksta, kad išeitų iš kūno, ir, tiesą sakant, tai būtų jai nemaža palaima“ (6 B 11, 10–11). Šį bruožą pabrėžė sekuliarūs tyrinėtojai (nepaprastas pakilimas, entuziazmas), tačiau jiems liko nesuprantamas ir įtartinas didžiųjų katalikų mistikų gebėjimas rasti pasimėgavimą skausmingose „tamsiosios nakties“ patirtyse.

⁶⁹ Ros Garcia, *Dievo patirtis gyvenimo viduryje*, 79. Tai nereiškia, kad Dievas žaidžia slėpinių, kaip juokavo Salvadoras Rosas Garcia. Tamsumas atsiranda dėl Jį ir kūrinį skiriančio atstumo: anot šv. Kryžiaus Jono, „kuo paprastesnė ir tyresnė yra ši dieviškoji šviesa, kai įsiveržia į sielą, tuo labiau ją aptemdo, ištuština ir joje sunaikina visas konkrečias nuovokas ir polinkius, susijusius tiek su aukštais, tiek su žemais dalykais“ (2 N 8, 2). Nelieta apie ką kalbėti, todėl tikras mistikas tik labai nenoromis kalba apie savo patirtį ir galiausiai nutyla, kaip šv. Kryžiaus Jonas pirmojo „Liepsnos“ komentaro pabaigoje, kai jį tiesiog palieka neužbaigtą: „Apie tą Dievo troškimą aš nenorėjau kalbėti ir dabar nenoriu; mat aiškiai matau, kad neišmanau, kaip tai pasakyti, o jei pasakytiau, tai šis dalykas atrodytų mažesnis... Ir todėl čia baigiu“ (4, 17). O šv. Jėzaus Teresė pataria: „Turime liautis visuose šiuose dalykuose ieškojusius priežasčių, kad suprastume, kaip jie įvyko. Mūsų protas neįstengia to suprasti, tai kodėl norime dėl to sukti galvą? Užtenka matyti, kad tai darantis yra visagalis ir kad savo uolumu niekaip neįstengiamo to pasiekti, nes tai suteikia Dievas, tad nenorėkime to ir suprasti“ (5 B 1, 11).

savo tikslų pasaulyje W. Jamesas juos pavadino sveikiausiais iš jo stebėtų žmonių. Be to, minėtieji mistikai žinojo apie proto negalių egzistavimą ir patys nurodė požymius, leidžiančius savo reformuotose bendruomenėse atpažinti ligos ar netikro misticizmo atvejus (tyčiniį apsimetimą ar netyčiniį savęs apgaudinėjimą)⁷⁰.

Žinodamas, kad „tamsių sielos naktų yra daug, bet tik viena iš jų skaitina“⁷¹, šv. Kryžiaus Jonas nurodė tris kriterijus mistinei patirčiai „patikrinti“⁷², iš kurių lemiamas yra trečiasis, apibrėžtas pozityviai: „sielos pomėgis būti vienai meilingame dėmesingume Dievui, nieko konkrečiai neapmąstant, vidinėje ramybėje“ (2 K 13, 4)⁷³. Šv. Jėzaus Teresė pabrėžė du tikrosios mistikos vaisius: nuolankumą ir didelį troškimą tarnauti Dievui patarnaujant artimui; kitaip tariant, tikra mistinė patirtis palieka labai sustiprintas individo dorybes⁷⁴.

Netikrasis misticizmas ieško pačių ypatingų išgyvenimų, tuo tarpu šventiesiems jie buvo didelis nepatogumas (nes pritraukdavo daugybės smalsuolių dėmesį, kaip šv. Jėzaus Teresės atveju) ir trukdis (nes kliudė įgyvendinti Dievo duotą pašaukimą, kaip nutiko šv. Ignacui⁷⁵). Pastarųjų manymu, siekiantieji tokių išgyvenimų pirmiausia tenkina proto puikybę, dažnai tam pasinaudodami netgi perdėtomis atgailomis, su kuriomis nenuilsdami kovojo abu didieji ispanų mistikai. Anot šv. Kryžiaus Jono, „šie yra ypač netobuli, žmonės be proto, atmetantys pavaldumą ir paklusnumą, kurie

⁷⁰ Šv. Jėzaus Teresė dirbtinai savęs sekiniu sukeliama „mistinių patirčių“ patarė vengti taip: „Tos, kurios tai savyje išgyvena, tegul būna budrios, pasako vyresniajai ir pasistengia prasiblaškyti. Ši tegul joms liepia melstis ne tiek daug valandų, o tik labai trumpai, ir tepasirūpina, kad jos gerai miegotų ir valgytų tol, kol joms sugrįš prigimtinė tvirtybė, jeigu ji per tai buvo prarasta“ (4 B 3, 13).

⁷¹ Merton, *Kopimas į tiesą*, 64.

⁷² Šv. Kryžiaus Jonas puikiai žinojo, kas yra depresija (jo laikais ji vadinta melancholija), ir kaip vaistą nurodė būtent tamsiąją naktį: „Melancholijos paliestus žmones [pagundos] išlinka taip stipriai (ir taip dažnai), kad jų labai gaila, nes jie kenčia liūdną gyvenimą. (...) Jie paprastai jų neatsikrato tol, kol nepasveiksta nuo šios rūšies nusiteikimo, arba kol neįžengia į tamsiąją sielos naktį, kuri iš jos palaipsniui atima viską“ (1 N 4, 3). „...gali atsitikti taip, kad Dievas ves sielą aukščiausiu tamsiosios kontempliacijos ir sausros keliu, o jai atrodys, kad ji pasiklydo, ir, būdama tokioje būsenoje, tamsi ir varginga, prislėgta ir gundoma, ji susitiks tokį, kuris kaip Jobo guodėjai (Job 2, 11–13) pasakys, kad tai dėl melancholijos ar nepagudos, ar charakterio, ar galbūt kokios slaptos jos blogybės Dievas ją apleido“ (K Prol 4).

⁷³ Anot šv. Kryžiaus Jono, „kai kartu su žodžiais ir sąvokomis siela myli ir jaučia meilę su nuolankumu ir pagarba Dievui, tai reiškia, kad ten veikia Šventoji Dvasia, visada taip apgaubianti savo teikiamas malones“ (2 K 29, 11).

⁷⁴ Šv. Jėzaus Teresė: „Silpnumą (...) atgailauti dabar pakeitė stiprybė, dingo prisirišimas prie giminaičių, draugų ar turto, nors anksčiau jai neužteko nei ryžto, nei apsisprendimo, nei noro pasitraukti“ ir t. t. (5 B 2, 8). Jos manymu, mistinis patyrimas tikras, jei palieka sieloje nuolankumą: „Jeigu tai yra Viešpaties malonės ir dovanos, tegul siela atidžiai žiūri, ar dėl to nelaiko savęs geresne, ir jeigu tuomet, kai palepinama geresniu žodžiu, nebūna labiau susigėdusi, tegul tiki, kad tai nėra Dievo dvasia“ (6 B 3, 17).

⁷⁵ „Bet vienas dalykas jam labai trukdė. Būtent, kai tik imdavo mokytis atmintinai, kas būtina gramatikos pradžioje, jam ateidavo nauji dvasinių dalykų pažinimai ir džiaugsmas. Ir taip jį užvaldydavo, kad nebegalėdavo mokytis atmintinai ir nepajėgdavo jų atstumti, nors ir kaip stengėsi. (...) Pamažu suprato, kad čia būta pagundos“ (*Autobiografija*, 54–55). Panašų atvejį šv. Ignacas pasakojo ir iš studijų laikų Paryžiuje, kai su šv. Petru Faberiu sutarė studijoms skirtomis valandomis vengti dvasinių temų, o laiške šv. Pranciškui Bordžijai (1548 m. rugsėjo 20 d.) patarė vengti pamaldžių apmąstymų prieš miegą, kad paniręs į ypatingą pakylėtą būseną neprarastų brangaus poilsio laiko (čia šv. Ignacas rėmėsi savo paties Barselonos laikų patirtimi (*Autobiografija*, 26).

yra atgaila protui ir nuovokai, auka, Dievui priimtinesnė ir malonesnė už visas kitas; jie pirmiau imasi kūno atgailos, kuri be šito tėra ne daugiau nei gyvuliškas atgailavimas, būdingas tiems, kurie kaip ir gyvūnai veikia skatinami ten randamo apetito ir pasiskonėjimo“ (1 N 6, 2). Klusnumas reiškė pasiryžimą „slaptuoju pažinimu“ gautus suvokimus sutikrinti su Bažnyčios tradicija⁷⁶, konkrečiai – su savo nuodėmklausiu, Bažnyčios jiems skirtu dvasios mokytoju⁷⁷.

Šv. Jėzaus Teresės iškeltas artimo meilės darbų kriterijus⁷⁸ stebina sekulariuosius tyrinėtojus, nes šie du asmens gyvenimo aspektai, etika ir mistika, „ilgą laiką buvo atskiriami tiek gyvenime, tiek refleksijoje (...) kaip vienas kitam priešingi ir net nesuderinami. (...) Etika yra laikysena, kuri siejama su pareiga, pastanga įvykdyti jos normas, taigi, laikysena, kur jaučiama voliuntaristinė įtampa priartėti prie reikalaujamos aukštumos, pasiryžimas įsipareigoti, kad tai, kas vyksta, artėtų prie vertybių, kurioms pasirinkta teikti pirmenybę. Tuo tarpu mistika yra laikoma pasyvumo ir per viršų

⁷⁶ Šv. Kryžiaus Jonas „Kopimo į Karmelio kalną“ Prologe pabrėžė: „Nepasitikėsiu nei patirtimi, nei išmanymu, nes ir viena, ir kitas gali klysti ir klaidinti. Tačiau kiek galėdamas remdamasis šiais dviem dalykais, (...) naudosisiu dieviškuoju Raštu, kurio vedami negalime suklysti, nes Jame kalba Šventoji Dvasia. O jei kur nors ir suklysciau, neteisingai supratęs, (...) visiškai paklusiui ir atsidusiu ne tik [Katalikų Bažnyčios], bet ir kiekvieno, pagrįsciau apie tai sprendžiančio, nurodymams“ (K prol, 2). Šv. Jėzaus Teresė kartojto patarimą: „Toms, kurios Dievo gerumu pasiekė šią [trečiąją] buveinę (čia Jis jų labai pagailėjo, nes visai nedaug bereikia, kad pakiltų aukščiau), labai praverstų mokyti greitai paklusti. Net jeigu jos nėra vienuolės, būtų labai naudinga, jeigu darytų kaip daro dauguma žmonių – pasitartų su kuo nors, kad niekur nesivadovautų savo valia, nes dažniausiai šitaip sau pakenkiame“ (3 B 2, 12). Pati mistikė, steigdama vienuolyną Sevilijoje, dėl tos pačios priežasties apsidžiaugė Inkvizicijos susidomėjimu: jai tai buvo galimybė patikrinti savo veiksų ir patirčių tikrumą (Jūratė Micevičiūtė, *17 šv. Teresės miestų* (Vilnius: Aštuntoji diena, 2015), 195). Šv. Jėzaus Teresė „Dvasios liudijimuose“ ne kartą minėjo tai, ką T. Mertonas aprašo taip: „Dėl šių įkvėpimų siela geba visiškai naujai ir netikėtai „pamatyti“ ir įvertinti visišką tiesos, slypinčios iki tol „neparagautose“ abstrakčiuose teiginiuose apie Dievą, realumą“ (*Kopimas į tiesą*, 23).

⁷⁷ Šv. Kryžiaus Jonas aiškino: „Kur du ar trys susirinkę mano vardu, ten ir aš tarp jų (Mt 18, 20), vadinasi, nušviesdamas ir patvirtindamas jų širdyse Dievo tiesas. Pažymėtina, kad Jis pasakė ne „kur bus vienas, ten ir aš būsiu“, bet kur bent du, taip norėdamas parodyti, kad Dievas nenori, jog kas nors vienas patats sau vienas patikėtų Dievui priskiriamais dalykais, įsitikintų ir [net] pasikliautų jais be Bažnyčios ir jos tarnų, nes, kol jis vienas, Jis neapšvies jo bei nepatvirtins jo širdyje tiesos, ir jis liks silpnas bei šaltas jos atžvilgiu“ (2 K 22, 11). Anot šio šventojo, „visada reikia vadovautis Kristaus-žmogaus įstatymu [o žmogiškąja ir regimąja prasme, Jo Bažnyčios ir jos tarnų įstatymu, ir šitaip taisyti mūsų dvasinį neišmanymą ir silpnybes, kurioms čia rasime gausių vaistų. O tai, kas peržengia šio kelio ribas, yra ne tik smalsumas, bet ir didelis įžulumas. Tikėti reikia ne antgamtiškai gautais dalykais, o vien Kristaus-žmogaus mokymu] ir, kaip sakau, Jo tarnų žmonių mokymu“ (2 K 22, 7). Mums laike ir erdvėje artimesnis šv. Faustinos pavyzdys: išgirdusi iš Jėzaus konkrečius prašymus ir troškimus, kaip žinia apie Dievo gailėstingumą turi pasiekti pasaulį, ji nusprendė, kad šios užduotys jai sunkiai įvykdomos, bet „Jėzaus gerumas yra beribis, Jis žadėjo man regimą pagalbą žemėje ir gavau ją netrukus Vilniuje kun. Sopočkos asmenyje. Dar prieš atvažiuodama į Vilnių pažinau jį vidiniu regėjimu. Tuomet išgirdau sieloje balsą: Jis tau padės įvykdyti mano valią žemėje“ (nr. 53, Šv. Faustina Kovalska, *Dienoraštis*, iš lenkų k. vertė Inga Buškutė (Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2014). Šv. Jėzaus Teresės steigimų istorija pilna tokių pavyzdžių (Micevičiūtė, *17 šv. Teresės miestų*).

⁷⁸ Anot šv. Jėzaus Teresės, „kai matau, kaip uoliai kai kurios seserys (...) besimeldamos užsisklendžia savy, (...) tai man parodo, kaip menkai jos suvokia kelią, kuriuo pasiekiamą vienybė (...). O ne, seserys, ne taip, Viešpats nori darbų, ir jei matai ligonę, kuriai gali suteikti bent šiek tiek palengvėjimo, tai ne trupučio nesirūpink prarasti šią pamaldžią praktiką ir atjaušk ją“ (5 B 33, 11).

besiliejančio dovanumo karalyste, kur viskas yra entuziazmas ir ekstazė, tad ir visiškai nesidomėjimas išorine padėtimi bei pabėgimas į savo vidinį prieglobstį.⁷⁹ Iš tiesų „susijungimas su Dievu [... krikščionių mistikams] reiškia sekimą Jėzumi Kristumi (...), taigi, gyventi taip, kaip gyveno Jis. (...) Etika ir mistika yra neatskiriami krikščioniškos egzistencijos aspektai.“⁸⁰ Šv. Jėzaus Teresė šį įsitikinimą perteikė žodžiais, kad „Marija ir Morta turi veikti drauge“⁸¹.

Išvados

Netikrąjį misticismą atpažinti sunku pirmiausia dėl egzistuojančios sąvokų painiavos. Be to, vadinamosios mistinės patirtys apima plačią patirčių skalę, kur jos rikiuojasi nuo „žemo intensyvumo“ patirčių (intuityvus kūrinijos giliosios tvarkos, prasmingumo išgyvenimas) iki intensyvių formų, vadinamų ypatingųjų patirčių.

Šios patirtys – mistika – yra misticismo pagrindas, tad jos nėra neutralios ir lemia jas išgyvenusio žmogaus įsitikinimus (atsakymas į ontologinį klausimą, kas yra pasaulis, žmogus ir anapusbė), pažinimo procesą (proto ir intuicijos, jausmų santykį) ir moralinį gyvenimą (veikimą pasaulyje, laikyseną kitų atžvilgiu). Universalios „priimtinių mistikos“ sampratos ieškotojai gali nurodyti tik bruožų rinkinį ir pozityvias socialines jos apraiškas. Jų pozicija iš principo neleidžia atskirti netikro misticismo, nes atsisakius konkrečios tradicijos konteksto paskutinis žodis priklauso patirtį išgyvenusiam individui. Vieninteliu objektyviu kriterijumi netikram misticismui atpažinti tarnauja pastebėti ligos požymiai, bet istorija liudija, kad intensyviausių didžiųjų mistikų patirčių atveju jais negalima pasitikėti.

Katalikų teologų suformuluota ir amžiams einant išbandyta samprata leidžia netikrajam misticismui priskirti visą patirtį, kuri ateina ne iš Dievo ir nėra suderinama su Apreiškimo turiniu. Struktūros analizė padeda atmesti dirbtinai perdētu kūno marinimu ar įvairiomis medžiagomis sukeltas būsenas, itin neapibrėžtas subjekto jausenas, kai išgyvenamas abstraktus Vienis ar susiliejimas su visata, taip pat demono įteigtus suvokimus, siekiančius suklaidinti.

Geriausiai tikrąją mistiką leidžia atpažinti jos vaisiai: proto nuolankumas, sutinkant tikrinti gautus suvokimus su tradicija, dorybių augimas ir artimo meilės darbai. Pastarąjį punktą pasitelkia ir sekuliarūs mistikos tyrinėtojai, bet juo iš tiesų remtis jie galės tik konkrečiai apibrėžę, kas yra artimo meilės darbas (tam reikalingas platesnis tam tikros pasaulėžiūros kontekstas).

⁷⁹ Martín Velasco, *El fenómeno místico*, 457–458.

⁸⁰ *Ibid.*, 461.

⁸¹ „Morta ir Marija turi dirbti išvien, kad priimtų Viešpatį ir visuomet Jį turėtų su savimi, užuot sugadinusios Jam viešnagę neduodamos valgyti (Mt 10, 38–39). Kaipgi Jam to duotų Marija, kuri visą laiką sėdi prie Jo kojų, jeigu jos sesuo jai nepadėtų? Jo maistas yra mūsų darbas visais galimais būdais priartinti sielas, kad jos išsigelbėtų ir visą laiką Jį šlovintų“ (7 B 4, 12).

Akivaizdžiausias skirtumas tarp sekuliaros (ypač populiariosios) mistikos laiky-senos ir katalikiškosios yra pastarosios pasiryžimas pasitelkti protą mistinei patirčiai vertinti: nors ši sielos galia ir nepajėgi pati susivienyti su žmogaus mistinio gyvenimo tikslu, be jos to negali padaryti ir valia, nes yra akla. Jai reikalingas protas – paties Dievo duota prigimtinė šviesa, kurios nepajėgė visiškai sunaikinti gimtoji nuodėmė, todėl žmogus privalo ja naudotis – netgi mistiniame gyvenime, kuris savo esme yra pasyvus intuityvus pažinimas meile.

BIBLIOGRAFIJA

1. Alemañ, Rafael A. „Misticismo cuántico“. *El escéptico*, 31–33 (2012): 88–95.
2. Aranguren, José L. *Ética*. Madrid: Revista de Occidente, 1968.
3. Aranguren, José L. „Prólogo“. In William James, *Las variedades de la experiencia religiosa*, 2–3. Barcelona: Trotta, 1994.
4. Bleeker, Claas J. *The Sacred Bridge. Recherches into the Nature and Structure of Religion*. Leiden: E. J. Brill, 1963.
5. Cos, Julián de. *Teología espiritual. Síntesis de fundamentos*. Salamanca, 2019. <https://www.dominicos.org/estudio/recursos/teologia-espiritual/>.
6. García-Villoslada, Ricardo, SI. *San Ignacio de Loyola, nueva biografía*. Madrid: BAC, 1986.
7. Garrido, Pablo M. „San Juan de la Cruz, los carmelitas y el quietismo presencia del santo en los procesos de Molinos y Petrucci“. *Angelicum* 69/1 (1992): 69–104.
8. Gilson, Etienne. *La filosofía en la Edad Media: desde los orígenes patrísticos hasta el fin del siglo XIV*. Iš prancūzų k. vertė Arsenio Pacios, Salvador Caballero. Madrid: Gredos, 1965.
9. -----. *El espíritu de la filosofía medieval*. Iš prancūzų k. vertė Arsenio Pacios, Salvador Caballero. Madrid: Rialp, 2009.
10. Guibert, Joseph de. *San Ignace mystique*. Toulouse: R. A. M., 1950.
11. James, William. *The varieties of religious experience: a Study in Human Nature*. Adelaide: University of Adelaide, 2009. <http://ebooks.adelaide.edu.au/j/james/william/varieties/complete.html>.
12. Keim, Alberto Alfaro. „La falsa espiritualidad: Un tema trascendental, y un mensaje de esperanza, en un mundo de cambios“. *Cuadernos de Neuropsicología* 1/3 (2007): 174–371.
13. Martín Velasco, Juan. *Įvadas į religijos fenomenologiją*. Iš ispanų k. vertė Jūratė Micevičiūtė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2003.
14. -----. *El fenómeno místico*. Madrid: Trotta, 2003.
15. -----. *Mística y humanismo*. Madrid: PPC, 2007.
16. -----. „El estudio de las religiones se convierte en un recurso para su mejor conocimiento y su mejor realización“. *Revista Crítica*, pokalbis, paskelbtas 2017 m. rugsėjo 24 d. www.revista-critica.es/2017/09/24/el-estudio-de-las-religiones-se-convierte-en-un-recurso-para-su-mejor-conocimiento-y-su-mejor-realizacion/.
17. Merton, Thomas. *Kopimas į tiesą*. Iš anglų k. vertė Rasa Tuskenytė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2012.
18. Micevičiūtė, Jūratė. *17 šv. Teresės miestų*. Vilnius: Aštuntoji diena, 2015.
19. -----. „Mistikas – žmogus, patyręs Dievą“. *bernardinai.lt.*, pokalbis, kalbino Milda Vitkutė, paskelbtas 2019 m. vasario 19 d. www.bernardinai.lt/straipsnis/2019-02-19-mistikas-zmogus-patyrus-dieva/174455.

20. Ros García, Salvador. „Dievo draugystės patirtis: šv. Jėzaus Teresės maldos metodus XXI amžiui“. *bernardinai.lt*, pokalbis, kalbino Jūratė Micevičiūtė, paskelbtas 2015 m. kovo 30 d. bernardinai.lt/straipsnis/2015-03-30-dievo-draugystes-patirtis-sv-jezaus-tereses-maldos-metodus-xxi-amziui/128911.
21. ----- . *Dievo patirtis gyvenimo viduryje*. Iš ispanų k. vertė Jūratė Micevičiūtė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2019.
22. Yúfera Pérez, Julia. „Mística y ética. Deconstrucción del sujeto moral a partir de la experiencia mística“. Doktoro disertacija, Barselonos universitetas, 2017. <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/117364>.
23. Zubiri, Xabier. *El hombre y Dios*. Madrid: Alianza, 1984.

ŠALTINIAI

1. Šv. Kryžiaus Jonas. *Kopimas į Karmelio kalną. Smulkieji raštai*. Iš ispanų k. vertė Jūratė Micevičiūtė ir s. Ieva Marija OCD. Vilnius: Aidai, 2013.
2. Šv. Kryžiaus Jonas. *Tamsioji naktis*. Iš ispanų k. vertė Jūratė Micevičiūtė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2017.
3. San Juan de la Cruz. *Obras completas*. Madrid: EDE, 1993.
4. Šv. Jėzaus Teresė. *Vidinės pilies buveinės*. Iš ispanų k. vertė Jūratė Micevičiūtė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2014.
5. Šv. Jėzaus Teresė. *Tobulumo kelias*. Iš ispanų k. vertė s. Kryžiaus Ieva Marija OCD. Paštuvos Šv. Juozapo ir šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės basųjų karmeličių vienuolynas, 2017.
6. Santa Teresa de Jesús. *Obras completas*. Madrid: EDE, 2000.
7. Šv. Ignacas Loyola. *Autobiografija. Dvasinės pratybos*. Iš ispanų k. vertė Lionginas Virbalas SJ. Vilnius: Aidai, 1998.
8. Šv. Faustina Kovalska. *Dienoraštis*. Iš lenkų k. vertė Inga Buškutė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2014.
9. Šv. Bonaventūra. *Sielos vadovas į Dievą*. Iš lotynų k. vertė Darius Alekna. Vilnius: Aidai, 2009.
10. Šv. Augustinas. *Išpažinimai*. Iš lotynų k. vertė Eugenija Ulčinaitytė, Vaidilė Stalioraitytė. Vilnius: Aidai, 2004.
11. *Šventasis Raštas*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2009.
12. *Katalikų Bažnyčios katekizmas* (2015). <https://katekizmas.lt/kbk/>.
13. Pranciškus. Apaštališkasis paraginimas *Gaudete et exsultate* apie pašaukimą į šventumą šiuolaikiniame pasaulyje. *bažnycioszinios.lt*, skelbtas 2018 m. Nr. 5–6 bažnycioszinios.lt/site/files/file/pdf/bzinios_2018-05.pdf ir bažnycioszinios.lt/site/files/file/pdf/bzinios_2018-06.pdf.

SANTRUMPOS

Cituoti šv. Jėzaus Teresės kūriniai:

G – Gyvenimas (pagal *Obras completas*, žr. šaltinių sąrašą, vertimas straipsnio autorės),

KV – Tobulumo kelias (Valjadolido rankraštis),

B – Vidinės pilies buveinės (1–7, skaičius priekyje).

Cituoti šv. Kryžiaus Jono kūriniai:

K – Kopimas į Karmelio kalną (1–3 knygos, skaičius priekyje),

N – Tamsioji naktis (1 ir 2 knygos, skaičius priekyje),

GB – Dvasinė giesmė (pagal *Obras completas*, žr. šaltinių sąrašę, vertimas straipsnio autorės),
LB – Gyvoji meilės liepsna (pagal *Obras completas*, žr. šaltinių sąrašę, vertimas straipsnio autorės).
Kita:
Gaudete – Popiežius Pranciškus. *Apaštališkasis...*, žr. šaltinių sąrašę,
KBK – *Katalikų Bažnyčios katekizmas*, žr. šaltinių sąrašę.

Gauta: 2020 05 04

Parengta: 2020 06 22

Jūratė MICEVIČIŪTĖ

FALSE MISTICISM IDENTIFICATION AND EVALUATION CRITERIA IN CATHOLIC THEOLOGY

S u m m a r y

In Catholicism, mystic (the direct experience of God) is considered the highest form of the life of faith. Thus, from the beginning, it was necessary to distinguish true mystic and the worldview based on it (mysticism) from false one. Since the 19th century, this problem also emerged in the new religious movements and secular spaces of art, politics, and even science. Over the centuries of controversy with heretics, the Catholic Church has defined what the true mysticism is: the structure of mystical experience, its characteristic features, its fruits, and the extremes to be avoided. Although some points overlap with the so-called universal (secular) definition of mysticism, the Catholic concept provides a much more comprehensive set of criteria for identifying and evaluating mystical experiences.

KEYWORDS: mystic, false mysticism, saint John of the Cross, saint Teresa of Avila.

Jūratė MICEVIČIŪTĖ – humanitarinių mokslų daktarė (2014 m. Kantabrijos universitetas, Ispanija), nepriklausoma tyrinėtoja, knygų autorė, paskaitininkė, šv. Kryžiaus Jono ir šv. Jėzaus Teresės veikalų vertėja. Tyrinėjimų sritys: religijos fenomenologija ir dvasinė teologija. El. paštas: juratemicev@yahoo.com.

Jūratė MICEVIČIŪTĖ – Phd (University of Cantabria, Spain, 2014), independent researcher, author of several books, lecturer, translator of works by saint John of Cross and saint Teresa of Jesus. Areas of research: Phenomenology of religion, Theology of spirituality. E-mail: juratemicev@yahoo.com.